

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Giedrės Knystautaitės

V kurso, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Saviraiškos laisvė internete ir jos ribos: EŽTT standartai

Vadovė: lekt. dr. Erika Leonaitė

Recenzentas/recenzentė: partnerystės prof. dr. Liudvika Meškauskaitė

Vilnius

2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. ESMINIAI SAVIRAIŠKOS LAISVĖS STANDARTAI PAGAL EŽTK.....	6
1.1. EŽTK 10 straipsnio turinio analizė: 1 dalis	6
1.2. EŽTK 10 straipsnio turinio analizė: 2 dalis	11
1.3 Teisė gauti ir skleisti informaciją bei idėjas: EŽTT pozicija dėl tinklalapių blokavimo	14
2. ASMENS TEISĖ Į INTERNETO PRIEIGĄ – NAUJA TEISĖ „ĮGALINTOJA“?	21
2.1 Asmens teisės į interneto prieigą evoliucija EŽTT	21
2.2 Saviraiškos laisvė internete – „teisė įgalintoja“?	26
2.2.1 <i>Protestas internetu</i>	26
2.2.2 <i>Išsilavinimas</i>	29
3. VIEŠOSIOS INFORMACIJOS SKLEIDĖJŲ SAVIRAIŠKOS LAISVĖS APSAUGA IR JOS RIBOS INTERNETE	32
3.1 Informacijos iš interneto naudojimas ir interneto archyvai.....	32
3.2 Internetinės nuorodos	36
3.3 Interneto tinklalapio valdytojo atsakomybė už komentatorių veiklą	38
3.3.1 <i>Interneto tinklalapio valdytojo atsakomybė</i>	38
3.3.2 <i>Komentatorių veikla: neapykantos kalbos (angl. hate speech)</i>	44
IŠVADOS	52
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	56
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66

IVADAS

Nors žmogaus teisės, tarp kurių, *inter alia*, yra ir saviraiškos laisvė, tarptautinėje viešojoje teisėje įtvirtintos tik po Antrojo pasaulinio karo, didžiausią atgarsį žmogaus teisių gynimo idėja įgavo Didžiosios Prancūzijos revoliucijos metu, kai šie laimėjimai buvo paskelbti 1789 m. Prancūzijos Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje.¹ 11 jos straipsnis teigė: „Laisvas minčių ir idėjų perdavimas yra viena iš vertingiausių žmogaus teisių, todėl kiekvienas pilietis gali laisvai kalbėti, rašyti ir spausdinti, išskyrus atvejus, kai jis atsako už piktnaudžiavimą šia laisve įstatymo nustatytais atvejais“².

Šiai dienai teisė į saviraiškos laisvę įtvirtinta visuose esminiuose su žmogaus teisėmis susijusiuose tarptautinės teisės dokumentuose, kaip antai, 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (19 str.), 1950 m. lapkričio 4 d. priimtoje Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija arba EŽTK), 1966 m. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (19 str.), 2000 m. (įsigaliojo 2009 m.) Europos Sąjungos pagrindinių laisvių chartijoje (11 str.). Ypač didelę reikšmę saviraiškos laisvės turiniui ir jo plėtojimui turi 1959 m. įkurtas Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – Teismas arba EŽTT), kuris pradėjo aiškinti Konvencijos tekste įtvirtintas žmogaus teises, *inter alia*, ir saviraiškos laisvę. Tad pirminis saviraiškos laisvės supratimas (turinys), keičiantis laikmečiams ir jiems būdingais laimėjimais, o atitinkamai, ir plėtojantis Teismo praktikai, modifikavosi.

Kalbant apie dėl laikmečių kaitos įvykusias permainas, Jungtinių Tautų teigimu, dienraščių ir spausdintų žurnalų skaitytojų skaičius sumažėjo labiau nei bet kurio kito žiniasklaidos segmento ir tai įvyko dėl perėjimo prie skaitmeninės laikmenos³, Vidurio ir Rytų Europos regione vyrauja stiprios judriojo plačiajuosčio ryšio augimo tendencijos, o išmanieji telefonai tampa pagrindinė interneto prieigos priemonė⁴. Vyraujant tokioms tendencijoms, nesunku pastebėti, kad išsireikšti internete tampa kaip niekad paprasta, ir, atitinkamai, informacijos skleidimas ir gavimas tampa kaip niekad intensyvus ir dinamiškas. Iš tiesų, skaitmeninės technologijos ir inovacijos pakeitė žmonių gyvenimą – atsirado daug naujų galimybių. Vyraujant tokiai tendencijai, teisė į saviraiškos laisvę,

¹ JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 11.

² „La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'homme: tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf à répondre de l'abus de cette liberté dans les cas déterminés par la loi.“

³ UNESCO. *World Trends in Freedom of Expression and Media Development: Regional Overview of Central and Eastern Europe of 2017/2018*, Paris: UNESCO printshop, 2018, p. 20.

⁴ *ibid.*, p. 18.

įtvirtinta Konvencijoje, nėra išimtis – šios teisės koncepcija yra priversta eiti koja kojon su technologijomis, *inter alia*, ir su žmonijos tendencija save reikšti internetinėje erdvėje.

Sparčiai plečiantis interneto prieigai ir naudojimui, ir, kaip minėta, žmogaus galimybės internetinėje erdvėje, kartu susiduriama su naujais iššūkiais. Tam, kad saviraiška internete būtų suderinama su kitų asmenų gerove ir teisėmis, reikalinga išsaugoti teisinę tvarką ir stabilumą saviraiškos laisvės kontekste visose sferose, įtraukiant, bet neapsiribojant, internetinę erdvę. Už tai atsakingos ir nacionalinės, ir tarptautinės (pasaulinės ir regioninės) bendruomenės – tik valdant situaciją nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu galime suvaldyti atvejus, kuomet teise į saviraiškos laisvę besinaudojantys asmenys peržengia savo naudojamos teisės reikšti save ribas ar valstybės pernelyg apriboja asmenų teisę į saviraiškos laisvę.

Linkstant prie magistro darbo temos ir diskusijas apsibrėžiant ties konkrečiu regioniniu lygmeniu – Konvencijos šalimis – nepaisant to, kad interneto vartotojas, naudodamasis teise į saviraiškos laisvę pagal Konvencijos 10 str., turi ir pareigų, internetinė erdvė tam tikrais atvejais tampa kitų asmenų pažeidžiamumo zona. Kitaip sakant, unikalios interneto savybės, tokios kaip greitis, universalumas ir siūlomas santykinis anonimiškumas kartu suteikia galimybę veikti ir negeranoriškiems subjektams, kurie elgiasi teisei priešingu būdu. Asmenys, kurie naudojami tik teise neatsižvelgdami į su teise susijusias pareigas, tokiu būdu peržengdami ginamos saviraiškos laisvės ribas, už „peržengtas ribas“ gali būti traukiami atsakomybėn.

Kita vertus, pareigų turi ir valstybės (Konvencijos šalys) – jos įpareigotos nepažeisti asmenų teisės į saviraiškos laisvę. Tai reiškia, kad Konvencijos šalys turi pasirinkti tokį teisinį reguliavimą (o nacionaliniai teismai – tokį teisinio reguliavimo aiškinimą), kuris savo esme būtų suderinamas su Konvencijos dvasia. Čia įsijungia sudėtingas Teismo veikimo mechanizmas: asmenys, kurie mano, kad jų saviraiškos laisvė buvo nepagrįstai apribota nacionaliniuose teismuose, turi teisę kreiptis į EŽTT. Būtent šioje vietoje galima įžvelgti apsauginį Teismo vaidmenį – jis sprendžia, ar Konvencijos šalis nepažeidė pagal Konvenciją prisiimtų įsipareigojimų saviraiškos laisvės srityje.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Interneto prieiga asmenims pasaulyje nuo 2012 m. iki 2017 m. pakilo nuo 34 iki 48 procentų, kasmetinis naujų interneto vartotojų prieaugis – 5-10 procentų⁵. Tai reiškia, kad bene kas antras žmogus pasaulyje turi prieigą prie interneto. Dėl to tampa aktualu analizuoti teisinio reguliavimo ir sparčiai besivystančios technologijos – interneto – santykį. Kadangi bene pagrindinis interneto

⁵ UNESCO. *World Trends in Freedom of Expression and Media Development: 2017/2018 Global Report*, Paris: UNESCO printshop, 2018, p. 72.

tikslas yra informacijos disponavimas, o tai yra susiję su saviraiškos laisve, nenuostabu, kad tam tikra asmenų veikla internete gali būti vertinama per teisės į saviraiškos laisvę prizmę. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe apžvelgiami asmenų saviraiškos laisvės internete ypatumai, kai tai įprastais, tačiau tikrai ne visais⁶, atvejais susiję su EŽTK 10 str.

Darbo tikslas. Darbo tikslas – išanalizavus EŽTT praktiką, identifikuoti pagrindinius Teismo formuojamus saviraiškos laisvės internete standartus.

Darbo uždaviniai. Siekiant minėto tikslo, keliami tokie uždaviniai:

1. Pristatyti saviraiškos laisvės sampratą (jos elementus) pagal EŽTK, kartu atskleidžiant interneto svarbą teisės gauti ir skleisti informaciją elementams bei nustatant Teismo poziciją dėl interneto cenzūros (tinklapių blokavimo) ir jos įtakos teisės gauti ir skleisti informaciją elementams.
2. Išanalizuoti ir pristatyti teisės į interneto prieigą kaip potencialų saviraiškos laisvės elementą bei jo evoliuciją kartu atskleidžiant saviraiškos laisvės internete reikšmę kitoms žmogaus teisėms.
3. Išanalizuoti ir pristatyti naujausią EŽTT praktiką interneto kontekste išskiriant tokius aspektus kaip interneto archyvai, nuorodų (angl. *hyperlink*) problematika, taip pat itin aktualią Teismo jurisprudenciją dėl interneto tinklalapio valdytojų atsakomybės už komentatorių veiklą, kai ji yra neapykantos kalba (angl. *hate speech*).
4. Identifikuoti svarbiausias EŽTT praktikos tendencijas 1-3 uždaviniuose nurodytais aspektais.

Objektas. Magistro darbo objektas – EŽTT jurisprudencija, susijusi su teise į saviraiškos laisvę interneto kontekste.

Tyrimo metodai. Naudojami loginės, dokumentinės ir sisteminės analizės, dedukcijos, lyginamasis, apibendrinimo tyrimo metodai. Bene didžiausias dėmesys darbe skirtas loginės ir dokumentinės analizės metodui, kuriuo naudotasi tiriant norminę ir specialiąją literatūrą bei EŽTT jurisprudenciją. Remiantis šiuo metodu, darbe analizuojamas ir apibūdinamas saviraiškos laisvės internete turinys, įskaitant šios laisvės turinio išskaidymą į elementus, atskleidžiamos šios laisvės ribos. Remiantis dedukcijos, sintezės ir sisteminės analizės metodais tirta prieigos prie interneto ir informacijos skleidimo ir gavimo sąsaja. Pasitelkiant lyginamąjį metodą buvo lyginamos kelių teisės mokslininkų, taip pat Teismo teisėjų pozicijos ir taip paryškunami esminiai nuomonių

⁶ pavyzdžiui, byla *Beizaras ir Levickis prieš Lietuvą* (bylos sprendimas aptariamas šiame magistro darbe), kurios teisinis pagrindas nėra EŽTK 10 str., kelia tam tikrą standartą dėl asmenų saviraiškos socialiniuose tinkluose, taigi aktualūs standartai gali būti nustatomi ne tik tais atvejais, kai asmuo skundžiasi dėl galimai pažeistos saviraiškos laisvės (EŽTK 10 str.).

skirtumai ir panašumai. Naudojantis apibendrinimo metodu buvo išskiriamos tam tikros ribos ir padaryti apibendrinimai – tam tikri EŽTT taikomi standartai – bei pateiktos išvados.

Darbo originalumas. Teisė į saviraiškos laisvę internete yra besivystanti mokslinė tema tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Šia tema galima rasti tam tikrų užsienio mokslinių tyrimų, atliktų bendradarbiaujant su Europos Taryba, UNESCO⁷, ESBO⁸. Nors nagrinėjama tema užsienyje aktuali jau kurį laiką, Lietuvos mokslininkų šaltiniai, orientuoti į saviraiškos laisvės aspektų analizę interneto kontekste analizuojant EŽTT jurisprudenciją yra itin riboti – galima išskirti vieną mokslinį straipsnį ir disertaciją, išsamiai nagrinėjančią aktualią tinklalapių valdytojų atsakomybę. Be to, per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje buvo parengtas 1 panašus magistro darbas (Vilniaus universitete, 2015 m.). Tačiau turint omeny tai, kad, *pirma*, vis daugiau asmenų turi prieigą prie interneto, ir, *antra*, Teismas pastaraisiais metais išnagrinėja vis daugiau su internetu susijusių peticijų, egzistuoja poreikis apžvelgti naujausią EŽTT jurisprudenciją išryškinant šių dienų saviraiškos laisvės internete standartus.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbo branduolį sudaro EŽTT jurisprudencija, kurią stengiamasi analizuoti chronologiškai, atskleidžiant Teismo poziciją ir jos genezę saviraiškos laisvės internete kontekste. Siekiant kuo išsamiau aptarti EŽTT sprendimus veikiančius faktorius, magistro darbe vietomis ypač akcentuojamos faktinės bylos aplinkybės ir Teismo atliekamas jų vertinimas (argumentavimas). Taip pat pateikiama Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų nuomonė. Kaip svarbūs tyrimo šaltiniai paminėtini šie autoriai ir jų publikacijos: W. Benedek ir M. C. Kettmann, 2013 m. Europos Tarybos leidykloje išleidę monografiją „*Freedom of expression and the Internet*“, 2017 m. D. Bychavskos-Siniarkos monografija „*Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*“, iš lietuvių autorių minėtina L. Meškauskaitė, D. Jočienės publikacijos bei 2019 m. J. Šidlauskienės daktaro disertacija „*Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anoniminiais komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*“. Kritikuotinus aspektus leido įžvelgti tinklaraščio *Strasbourg observers* pateikiamos mokslininkų, žmogaus teisių aktyvistų publikacijos.

⁷ UNESCO; PUDDEPHATT, A. *Freedom of expression and the Internet* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246670>>.

⁸ OSCE; AKDENIZ, Y. *Freedom of Expression on the Internet: a study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.osce.org/fom/105522?download=true>>.

1. ESMINIAI SAVIRAIŠKOS LAISVĖS STANDARTAI PAGAL EŽTK

Konvencijos 10 straipsnį sudaro 2 dalys: 1 dalyje yra apibūdinami saviraiškos laisvės elementai, o 2 dalyje yra numatytos aplinkybės-sąlygos, kuriomis remiantis valstybės gali apriboti naudojimąsi teise į saviraiškos laisvę. Toliau šioje dalyje nagrinėjamas EŽTK 10 str. turinys išskiriant tai, kas EŽTT praktikoje iš esmės buvo nuspręsta dar „iki-skaitmeniniame“ amžiuje.

1.1. EŽTK 10 straipsnio turinio analizė: 1 dalis

Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų⁹. Aptariamo straipsnio 1 d.¹⁰ pateiktą saviraiškos laisvės koncepciją iš esmės galima apibūdinti taip, kad galima kalbėti, rašyti ir (ar) kitaip save išreikšti visai, kol to nedraudžia įstatymas¹¹.

Teoriškai išskaidant EŽTK 10 str. 1 d. turinį, ji susideda iš trijų teisių, t. y.: 1) laisvės turėti savo nuomonę; 2) laisvės skleisti; ir 3) laisvės gauti informaciją ir idėjas. Tiesa, ne visi mokslininkai kalba apie tris sudėtines teises į saviraiškos laisvę vidines laisves. Štai D. Jočienė teigia, kad Konvencijoje reglamentuojama saviraiškos laisvė apima du pagrindinius elementus, būtent: 1) laisvę gauti informaciją ir idėjas; ir 2) laisvę informaciją ir idėjas skleisti, t. y. ši mokslininkė neišskiria teisės turėti savo nuomonę.¹² Kitokį vidinį-teorinį saviraiškos laisvės išskirstymą į dvi teises pateikia L. Meškauskaitė: 1) teisė turėti įsitikinimus; ir 2) teisė juos viešai reikšti.¹³

Laisvė turėti savo nuomonę (įsitikinimus) naudojasi iš esmės absoliučia apsauga, nes 10 str. 2 d. nustatyti apribojimai jai netaikomi.¹⁴ Tokios pat nuomonės laikosi ir kiti autoriai, teigdami, kad sunkiai tikėtina, kad galima apriboti nuomonę, kai pastaroji dar nėra išreikšta.¹⁵ Iš esmės, juk ši teisė nėra išreiškiamą konkrečia fizine forma, žmogus naudojasi šia teise „savo galvoje“, taigi šios teisės ribų nustatyti pagal

⁹ 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

¹⁰ Pirma komentuojamo straipsnio dalis taip pat numato, kad „Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų.“, tačiau atsižvelgiant į tai, kad magistro darbo tema apsiriboja saviraiškos laisve interneto kontekste, ši cituota straipsnio dalis magistro darbe nebus nagrinėjama.

¹¹ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018, p. 69.

¹² JOČIENĖ, D. Freedom of expression and the right to privacy. *Teisė*, 2001, t. 38, p. 9.

¹³ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018, p. 88.

¹⁴ MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004, p. 8.

¹⁵ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 27.

EŽTK neįmanoma. Tačiau negalima nuneigti, kad laisvė turėti savo nuomonę, įskaitant, bet neapsiribojant, jos formavimąsi ir laikymąsi, yra pirminė teisė, kartu ir sąlyga kitoms 10 str. garantuojamoms teisėms.

Per ilgalaikį Teismo praktikos kūrimosi laikotarpį, galime išskirti bendruosius teisės turėti nuomonę svarbiausius aspektus. Visų *pirma*, EŽTK įgyvendinančios valstybės neturi stengtis paveikti savo piliečių, jiems primetant tik tam tikras pažiūras. Situacija, kai valstybė remia ir (ar) skatina vienpusiškos, ne objektyvios informacijos sklaidą, gali sukelti rimtą kliūtį formuojantis piliečių nuomonei¹⁶. Tai reiškia, kad demokratinėje visuomenėje jokios pažiūros ir ideologijos asmenims negali būti primetamos. Vadinasi, valstybei sukuriama objektyvios informacijos pateikimo pareiga, kuri galėtų būti įvardijama kaip valstybėms keliamas standartas: neutralumas įsitikinimams¹⁷. *Antra*, laisvė turėti savo nuomonę taip pat apima asmenų apsaugą nuo galimų neigiamų padarinių tais atvejais, kai tam tikros nuomonės asmenims yra priskiriamos po ankstesnių tų asmenų viešų pareiškimų. Tai kartu reiškia, kad valstybėms neturėtų būti leista diskriminuoti ar kitaip neigiamai veikti asmenis, besilaikančius vienokios ar kitokios nuomonės, o tai dar kartą pabrėžia valstybės neutralumo pareigą. *Trečia*, laisvė turėti nuomonę apima ir teisę susilaikyti nuo savo nuomonės išreiškimo¹⁸, ir, *ketvirta*, teisę žmogui nebūti verčiamam save išreikšti kitaip nei pats nori¹⁹. Apibendrinus, laisvė turėti savo nuomonę reiškia, kad asmens įsitikinimų ir pažiūrų turinys yra tik to asmens privatus reikalas, kurio negalima riboti jokiais teisinėmis priemonėmis.²⁰

Laisvė skleisti informaciją ir idėjas – galimybė savo pažiūras ir įsitikinimus netrukdomai reikšti įvairiomis priemonėmis ir formomis, nepriklausomai nuo to, tokiai nuomonei pritaria didžioji dalis visuomenės, grupė asmenų ar vienas individas ir nepriklausomai nuo to, ji yra šokiruojanti ar ne. Skleidimas turi didelę sąsają su politika ir demokratija. Be šios teisės neįmanomi teisėti, laisvi rinkimai. Kitas politiniam ir demokratiniam valstybės gyvenimui ypač svarbus aspektas yra tai, kad ši teisė leidžia laisvai kritikuoti valstybės valdžią, o tai yra pagrindinis laisvos ir demokratinės valstybės rodiklis. Ši laisvė taip pat garantuoja teisę skleisti informaciją ir idėjas komercinės

¹⁶ MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004, p. 8.

¹⁷ Tol, kol jie neišreikšti, nes išreikšus “įsijungia” EŽTK 10 str. 2 d. numatyti apribojimai.

¹⁸ BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 13.

¹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. rugsėjo 13 d. sprendimas *Gunzel prieš Turkiją* byloje, Nr. 29483/09. Iš MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018, p. 90.

²⁰ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018, p. 88.

veiklos tikslais, reklamą (angl. *commercial speech*). Tačiau Teismas yra nusprendęs, kad valdžios institucijos turi platesnę vertinimo laisvę dėl saviraiškos komercinės veiklos tikslais.²¹ Tai reiškia, kad į asmeninės ekonominės naudos (komercinio pobūdžio) saviraišką valstybės gali labiau kištis (angl. *interfere*) nei į, pavyzdžiui, kritiką valstybės valdžiai. Meninę kūrybą ir jos atlikimą bei platinimą Teismas laiko dideliu indėliu asmenims keičiantis idėjomis ir nuomonėmis, esminiu demokratinės visuomenės komponentu – laisvė save išreikšti per meną ir laisvas meno skleidimas yra ribojamas tik nedemokratinėse visuomenėse. Teismas laikosi pozicijos, kad savo kūryba menininkas išreiškia ne tik asmeninį pasaulio suvokimą, bet ir savo požiūrį į visuomenę, kurioje gyvena. Šiuo atžvilgiu menas ne tik padeda formuoti visuomenės nuomonę, bet ir yra jos išraiška, taip pat gali supažindinti visuomenę su svarbiausiomis šių dienų aktualijomis.²²

Taigi galima teigti, kad informacijos sklaida apima beveik visus būdus, kuriais galima išreikšti save. Ši laisvė taikoma visoms erdvėms (viešoms ir privačioms), visiems tikslams (politiniams, komerciniams ir meniniams), visoms formoms (žodinėms, vaizdinėms ir garsinėms) bei visoms priemonėms (filmams, animacijai, radijui, televizijai ir socialinei žiniasklaidai).²³

Laisvės skleisti informaciją kontekste yra svarbu ir tai, kad ginama ne tik pasakyta informacija (faktai), bet ir nuomonė. Toks standartas pirmąkart Teismo praktikoje buvo suformuluotas dar 1986 m. sprendime *Lingens prieš Austriją*²⁴. EŽTT šiame sprendime, be kita ko, atskyrė nuomonės ir informacijos sąvokas išaiškindamas, kad informacija yra suprantama kaip faktai, kurie gali būti įrodomi arba paneigiami, o nuomonė turėtų būti suprantama kaip subjektyvus faktų vertinimas, kuris negali būti įrodomas ar paneigiamas. Toks atskyrimas reikalingas dėl to, nes laikoma, kad demokratinėje visuomenėje vyrauja nuomonių pliuralizmas; racionali kritika, ypač išreikšta politikos srityje, naudojasi netgi stipresne apsauga. Teismo nuomone, būtų nepateisinama situacija, kurioje žurnalistui būtų leidžiama viešai kritikuoti tik tais atvejais, kai jis savo kritiką galėtų pagrįsti (įrodyti), nes, nuomonės ir kritikos neįmanoma

²¹ MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004, p. 9.

²² Europos Žmogaus Teisių Teismas 1988 m. gegužės 24 d. sprendimas *Muller ir kiti prieš Šveicariją* byloje, Nr. 10737/84. Iš BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 14.

²³ Baltijos žmogaus teisių draugija. *Žmogaus teisių gidas* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <www.zmogaussteisiugidas.lt>.

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82.

įrodyti kaip tiesos ar netiesos (priešingai nei informacijos)²⁵, todėl svarbu, kad būtų ginama ir asmenų nuomonė.

Plačiau kalbant apie žiniasklaidos saviraiškos laisvę, nors ji eksplicitiškai neminima Konvencijoje, šioje srityje suteikiama itin stipri saviraiškos laisvės apsauga – Teismas pripažįsta ir palieka žiniasklaidai „erdvę klaidoms“ (angl. *a breathing space for error*), be to, atsižvelgiant į specifinę žiniasklaidos veiklą, šiems subjektams leidžiama provokuoti ir kiek išpūsti situaciją. EŽTT iškelia žiniasklaidos svarbą teisinėje valstybėje, be to, valstybės yra linkusios pažeisti žiniasklaidos atstovų teises į jas per daug kišdamosi, todėl itin daug minėtų subjektų kaip pareiškėjų kreipiasi į Teismą remiantis EŽTK 10 str. Tokiu būdu būtent žurnalistų ir spaudos atžvilgiu Teismas ilgainiui išvystė plačią praktiką, kurioje numatyti principai ir taisyklės suteikia minėtiems skleidėjams specialų statusą pasinaudojant 10 str. numatytais teisėmis²⁶. Esminė „nuolaida“ čia – kai žiniasklaidos atstovas turi tikslą kelti diskusiją visuomenei svarbiais klausimais, ir prieš paskleidžiant informaciją buvo dėtos visos pastangos patikrinant faktus – žiniasklaida nėra atsakinga, net jei vėliau ir paaiškėja, kad publikuota informacija nėra tiesa.²⁷ Taigi didžiausia saviraiškos laisvės apsauga žiniasklaidai suteikiama dėl diskusijų visuomenei svarbiais klausimais, jų publikacijų.

Laisvė gauti informaciją apima teisę ieškoti ir rinkti informaciją visais teisėtai kanalais. Tai apima ir žiniasklaidos teisę gauti informaciją visuomenei svarbiais klausimais, ir asmenų teisę gauti valstybės institucijų ir kitų asmenų turimą informaciją apie save.²⁸ Laisvės gauti ir skleisti informaciją tarpusavyje yra neabejotinai susijusios, nes skleidžiant informaciją visuomet yra kažkas, kas ją gaus, o norint gauti informaciją, visuomet turi būti jos skleidėjas. Tai ypač aktualu žiniasklaidos srityje, pavyzdžiui, Teismas yra pasakęs, kad „spauda yra įpareigota perduoti informaciją ir idėjas politiniais klausimais, kaip ir kitais visuomenei svarbiais klausimais. Spauda ne tik turi pateikti tokią informaciją ir idėjas: visuomenė taip pat turi teisę jų gauti“²⁹.

Be to, tiek saviraiškos sklaidai, tiek jos gavimui taikomi apribojimai, t. y., priešingai nei teisės turėti savo įsitikinimus, paskesnės dvi teisės turi ribas, ir jas riboti padaryti galima tais pačiais – vienodais – pagrindais. Iš esmės, kadangi teisė turėti

²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82.

²⁶ Autorė atkreipia dėmesį, kad vystantis skaitmeninėms technologijoms, aktualioje EŽTT praktikoje nustatyta, kad, ne tik spauda, bet ir internetinė žurnalistika mėgaujasi aukšta apsauga (plačiau žr. magistro darbo 3.1 dalį).

²⁷ MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004, p. 8-10.

²⁸ *ibid.*, p. 10, 19.

²⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82.

nuomonę fiziškai nesuvaržoma, o teisės skleisti ir gauti informaciją yra ypač susijusios, šie du elementai gali būti suprantami ir kaip vienas vienetas ir tai būtų galima laikyti saviraiškos laisve siaurąja prasme, kaip tą teigia D. Jočienė.³⁰ Atsižvelgiant į tai, šiame magistro darbe autorė laikosi nuomonės, kad teisė skleisti ir gauti informaciją bei idėjas iš esmės yra vienas bendras saviraiškos laisvės elementas.

Nuodugniai ištyrus esminius saviraiškos laisvės pagal EŽTK elementų bruožus, galime juos vertinti per interneto prizmę. Akivaizdu, kad internetas nekeičia teisės turėti nuomonę sampratos – tai, kas neišreikšta jokia forma, apriboti negalima.³¹ Kalbant apie kitą saviraiškos laisvės elementą, internetas, o tiksliau, interneto prieigos klausimas yra nepaprastai svarbus, tam, kad šiandien būtų galima visiškai naudotis saviraiškos laisve tiek gaunant, tiek skleidžiant informaciją ir idėjas. Todėl šio saviraiškos laisvės elemento turinys interneto kontekste išsamiai nagrinėjamas šiame magistro darbe.

Lingvistiškai vertinant EŽTK 10 str. 1 d. galime pastebėti, kad eksplicitiškai čia neįvardijami jokie saviraiškos laisvės būdai ir priemonės, ir, kaip jau akcentuota, EŽTT praktikoje saugoma įvairių priemonių ir formų saviraiškos laisvė. Vystant mintį apie saviraiškos laisvės internete gynimą, svarbu paminėti, kad 1978 m. Teismas pirmąkart savo praktikoje Konvenciją apibūdino kaip „gyvą instrumentą“ (angl. *living instrument*), kuris turi būti aiškinamas atsižvelgiant į šių dienų aplinkybes³², o šiai dienai Teismas savo sprendimuose reguliariai tai primena³³. Kadangi viena iš šių dienų aplinkybių yra faktas, kad internetas daro didelę įtaką asmenų komunikacijai ir kitai saviraiškai, tai reiškia, kad praeito amžiaus šeštame ir vėlesniuose dešimtmečiuose valstybių prisiimti įsipareigojimai dėl žmogaus teisės į saviraišką įgavo naują aspektą, nors to ir nebuvo galima numatyti rengiant ir prisiimant vykdyti Konvenciją (taip pat ir kitus žmogaus teisių dokumentus).³⁴ Taigi galime sakyti, kad jokių konkrečių saviraiškos priemonių ir formų neįvardijimas leidžia Teismui teisę į saviraiškos laisvę paversti dinamiška teise, kuri neapsiriboja tam tikromis technologijomis, žinomomis tik Konvencijos rengimo ar priėmimo metu. Vadinas, su internetu susiję saviraiškos laisvės atvejai akivaizdžiai patenka į EŽTK 10 str. taikymo sritį.

³⁰ JOČIENĖ, D. Freedom of expression and the right to privacy. *Teisė*, 2001, t. 38, p. 9.

³¹ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 27.

³² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1978 m. balandžio 25 d. sprendimas *Tyrer prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5856/72, 31 dalis.

³³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 9 d. sprendimas *Airey prieš Airiją* byloje, Nr. 6289/73, 26 dalis, 2004 m. liepos 8 d. sprendimas *Vo prieš Prancūziją* byloje, Nr. 53924/00, 82 dalis, 2007 m. gruodžio 10 d. sprendimas *Stoll prieš Šveicariją* byloje, Nr. 69698/01, 104 dalis, 2020 m. sausio 14 d. sprendimas *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 41288/15, 122 dalis.

³⁴ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 24.

Apibendrinant, saviraiškos laisvė EŽTK 10 str. 1 d. prasme apima teisę turėti savo nuomonę (įsitikinimus), informaciją ir kitas idėjas skleisti ir gauti. Teisė turėti nuomonę reiškia asmens įsitikinimų ir pažiūrų turinį, kuris yra tik to asmens privatus reikalas, ir kurio negalima riboti jokiais teisinėmis priemonėmis. Laisvės gauti ir skleisti informaciją ir idėjas tarpusavyje yra neabejotinai susijusios, jos reiškia netrukdomą informacijos skleidimą ir gavimą įvairiomis priemonėmis ir formomis. Nors EŽTK 10 str. eksplicitiškai neįvardija jokių saviraiškos laisvės būdų ir priemonių, Konvencija suvokiama kaip gyvas instrumentas, kuris turi būti aiškinamas atsižvelgiant į šių dienų aplinkybes, todėl saviraiška internete patenka į Konvencijos 10 str. taikymo sritį. Taigi, nors EŽTK priėmimo metu nebuvo interneto, Konvencija neapsiriboja tam tikromis technologijomis, žinomomis tik Konvencijos rengimo ar priėmimo metu – EŽTT teisę į saviraiškos laisvę pavertė dinamiška teise, kuri žengia koja koja su naujausiomis technologijomis.

1.2. EŽTK 10 straipsnio turinio analizė: 2 dalis

Išanalizavus 10 str. 1 d., susidaro įspūdis, kad saviraiškos laisvės apsauga yra labai stipri. Išties – saviraiškos laisvė EŽTT yra laikoma „viena iš esminių demokratinės visuomenės pamatų, viena iš pagrindinių jos progreso ir kiekvieno žmogaus vystymosi sąlygų“³⁵. Tačiau ši laisvė nėra absoliuti – ji, kaip ir dauguma kitų EŽTK įtvirtintų žmogaus teisių, yra sąlyginė, t. y., turi ribas.

Ribojimas yra reikalingas dėl to, nes esti daug teisių. Anot M. Lankausko, žmogaus teisės ir laisvės sudaro vientisą sistemą, kurios elementai (t. y. konkrečios teisės bei laisvės) koegzistuoja papildydami ar apribodami vienas kitą. Teisę, egzistuojančią autonomiškai, t. y. atsietą nuo kitų teisių bei laisvių, yra sunku įsivaizduoti.³⁶ Galima teigti, kad mintį toliau vysto M. Macovei, kuri tvirtina, kad teisė laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus gali būti suprantama kaip savarankiška teisė arba kaip kitos teisės, garantuojamos Konvencija, sudedamoji dalis (pavyzdžiui, susirinkimų ir asociacijos laisvės)³⁷. Teisės į saviraiškos laisvę sąsaja su kitomis žmogaus teisėmis tampa ypač aktuali internetinėje erdvėje³⁸. Kita vertus, saviraiškos laisvė taip pat gali koreliuoti su

³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82.

³⁶ LANKAUSKAS, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Teisės problemos*, 2007, Nr. 2(56), p. 103.

³⁷ MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks*, No. 2, Germany: 2004, p. 6.

³⁸ Plačiau žr. magistro darbo 2.2 dalį.

kitomis Konvencija garantuojamomis teisėmis, kaip pavyzdžiui, teise į teisingą bylos nagrinėjimą, teise į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, minties, sąžinės ir religijos laisvę³⁹. Taigi konkrečios žmogaus teisės, šiuo atveju – saviraiškos – apribojimas yra netgi būtinas, kadangi tokiu būdu yra užtikrinamas skirtingų interesų derinimas ir proporcingas visų žmogaus teisių balansas.

Konvencijos 10 str. 2 d. nustatytos tradicinės žmogaus teisių ribojimo pagrįstumo sąlygos: „Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai susiję su pareigomis bei atsakomybe, gali būti sąlygojamas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti.“⁴⁰ Taigi saviraiškos laisvę galima apriboti esant trimis privalomoms sąlygoms, sutrumpintai įvardinant: teisėtumui, tam tikroms vertybėms-tikslams ir būtinumui demokratinėje visuomenėje. Minėtos trys sąlygos teisinėje literatūroje įvardijamos kaip „trijų sąlygų (pakopų) testas“⁴¹ ar „teisinis standartas“⁴², kurį EŽTT taiko siekdamas nustatyti, ar konkrečioje nagrinėjamos bylos situacijoje valstybės taikytas saviraiškos laisvės apribojimas atitinka EŽTK.

Kalbant apie pirmąją sąlygą – teisėtumą – ji reiškia, kad valstybės (jų nacionaliniai teismai) gali taikyti tik įstatyme numatytus apribojimus. Įstatymu įprastai yra laikomas įstatymų leidžiamosios valdžios priimtas aukščiausios galios aktas. Tą būtų galima paaiškinti tuo, kad „saviraiškos laisvė yra tokia svarbi vertybė, kad jos apribojimas visada turėtų įgyti demokratinį teisėtumą, kurį suteikia tik valstybės parlamento diskusijos ir balsavimas“⁴³. Lietuvos pavyzdžiu tai reikštų, kad Vyriausybės nutarimas, kaip poįstatyminis aktas, negali apriboti saviraiškos laisvės, tokios pozicijos Lietuvoje laikosi ir Konstitucinis Teismas⁴⁴. Be to, teisės doktrinoje yra suformuluoti tam tikri įstatymui taikomi kriterijai, tokie kaip visuotinumai, viešumas, aiškus turinys; tokius pat

³⁹ MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004, p. 6.

⁴⁰ 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

⁴¹ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018, p. 137, taip pat BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 32.

⁴² MACOVEI, Monica. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004, p. 30.

⁴³ BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 39.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 126-2962. Iš MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018, p. 104.

įstatymo požymius Teismas yra įvardijęs ir savo praktikoje daugiau nei prieš 40 metų.⁴⁵ Minėtos įstatymų charakteristikos leidžia asmeniui (valstybės piliečiui ar gyventojui) suvokti jo teises ir pareigas ir numatyti atitinkamas pasekmes. Į šiuos įstatymo požymius Teismas žiūri griežtai – savo praktikoje yra pripažinęs, kad valstybės vidaus norma negali būti laikoma įstatymu Konvencijos kontekste, jei vidaus norma nėra suformuluota pakankamai tiksliai, kad bet kuris asmuo, kuriam toks įstatymas yra aktualus, galėtų reguliuoti savo elgesį⁴⁶. Tačiau retais atvejais EŽTT praktikoje būta išimčių – Teismas yra nusprendęs, kad Jungtinės Karalystės bendrosios teisės normos (angl. *common law*), tam tikros tarptautinės paprotinės teisės normos⁴⁷, taip pat konstitucinio teismo nutarimas⁴⁸ atitinka teisėtumo sąlygą. Taigi teisėtumo sąlyga įprastu atveju reiškia, kad asmuo turi prieigą prie įstatymų leidžiamosios valdžios pagal procedūras priimto įstatymo, toks įstatymas aiškiai apibrėžia draudžiamo elgesio modelį, ir, atitinkamai, asmuo gali numatyti, kokias teises pasekmes jam gali užtraukti konkretus veiksmas.

Antroji sąlyga numato baigtinį vertybių-tikslų, kurias ginant galima riboti saviraiškos laisvę, sąrašą. Anot D. Jočienės, saviraiškos laisvės apribojimus, numatytus EŽTK 10 str. 2 d., galima suskirstyti į tris grupes: *pirma*, skirti apsaugoti viešiesiems interesams (nacionalinis saugumas, teritorijos vientisumas, visuomenės saugumas, prevencija nusikaltimų atlikimui, sveikatos ir moralės apsauga); *antra*, skirti kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti (kitų asmenų teisių bei orumo apsauga, prevencija dėl slaptos informacijos atskleidimo) ir; *trečia*, skirti teisminės valdžios bešališkumui ir autoritetui garantuoti.⁴⁹ Pažymėtina, kad paskutinis tikslas yra išskirtinis – Konvencijoje jokios kitos žmogaus teisės apribojimo pagrindumui nėra numatytas vertybė-tikslas „užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą“. Šis specifinis tikslas galėtų būti grindžiamas garbinga teisėjų, kaip vienos iš valstybės valdžių, veikla, kuriai žurnalistai ir kiti asmenys neturėtų daryti įtakos.⁵⁰

Trečioji sąlyga – ribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje. Prieš tai trumpai kalbėta apskritai apie ribojimų numatymo būtinumą Konvencijoje, šiuo atveju kalbėsime apie konkrečioje nagrinėjamos bylos situacijoje valstybės taikyto saviraiškos

⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas *Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 6538/74.

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Rotaru prieš Rumuniją* byloje, Nr. 28341/95.

⁴⁷ BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 39.

⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. lapkričio 10 d. sprendimas *Leyla Sahin prieš Turkiją* byloje, Nr. 44774/9.

⁴⁹ JOČIENĖ, D. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. *Teisė*, 2001, t. 39, p. 34-35.

⁵⁰ BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 74-75.

laisvės apribojimo – priemonės – būtinumą. Jį vertinant, Teismas taiko proporcingumo principą, t. y., nustato, ar valstybės pasitelkta priemonė buvo proporcinga vienam (ar keliems) iš kelių tik aptartų vertybių-tikslų apsaugoti. Šiuo atveju priemonė reiškia patį veiksma, kuriuo valstybė įsikišo asmeniui naudojantis saviraiškos laisve, pavyzdžiui: pinigine bauda, baudžiamasis nuosprendis, draudimas užsiiminti žurnalistine veikla, priemonės, per kurią buvo išsireikšta, konfiskavimas ir panašiai⁵¹. Be to, ribojimo būtinumas šiame kontekste taip pat apima „primygtinį socialinį poreikį“ (angl. *pressing social need*), kurį pasitelkiant yra vertinama, ar konkrečiomis aplinkybėmis egzistavo pakankamai rimtas pagrindas apriboti saviraiškos (taip pat ir kai kurių kitų teisių, įtvirtintų EŽTK) naudojimąsi siekiant teisėto tikslo.⁵²

Jei Teismas nustato, kad yra išpildytas trijų sąlygų testas – valstybės kišimasis bus laikomas teisėtu, t. y., valstybė tam tikroje situacijoje nustatė tinkamas saviraiškos laisvės ribas. Atitinkamai, jei valstybė, apribodama saviraiškos laisvę, nesilaiko 2 d. numatytų sąlygų ir nesugeba įrodyti trijų sąlygų testo „išlaikymo“, tokie valstybės veiksmai kvalifikuojami kaip EŽTK pažeidimas. Tai reiškia, kad Teismui nusprendus, kad valstybė neįrodo bent vienos iš trijų sąlygų, EŽTT nusprendžia, kad atitinkamas kišimasis buvo nepateisinamas, todėl buvo pažeista saviraiškos laisvė.

Apibendrinant, Konvencijos 10 str. 2 d. nustatytos žmogaus teisių ribojimo pagrindimo sąlygos – teisėtumas, tam tikros vertybės-tikslai ir būtinumas demokratinėje visuomenėje – EŽTT tampa trijų pakopų testu, kurį išlaikius, valstybės taikytos saviraiškos laisvės ribos konkrečiu atveju bus laikomos neprieštaraujančiomis EŽTK 10 str. koncepcijai Teisme.

1.3 Teisė gauti ir skleisti informaciją bei idėjas: EŽTT pozicija dėl tinklalapių blokavimo

Kai kalba pasisuka apie saviraiškos laisvę internete, visų pirma reikia suvokti, kad teisė į informaciją bei idėjas, jas gaunant ir (ar) skleidžiant internete, įmanoma tik turint prieigą prie interneto (angl. *right to access the Internet*). Todėl tampa aktualu chronologiškai apžvelgti Teismo praktiką šiuo aspektu. Vertinant Teismo sprendimų evoliuciją, tai visų pirma reiškia interneto cenzūros, įprastai EŽTT bylų faktinėse aplinkybėse pasireiškiančios tinklalapių blokavimu, aspekto apžvalgą EŽTT.

⁵¹ BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 44.

⁵² LEONAITĖ, E. *Proporcingumo principas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.

Plačiaja prasme cenzūra suprantama kaip „spaudos, kino filmų, radijo ir televizijos laidų, teatro spektaklių ir kitų viešų renginių turinio kontrolė, kad nebūtų platinamos tam tikros žinios ir teorijos“⁵³, „valdžios organų atliekama spaudos ir kitokios viešosios informacijos kontrolė“⁵⁴. Šiai dienai taip pat turime ir interneto cenzūrą, kurios visuotinio apibrėžimo kol kas nėra. Rašant magistrinį darbą autorė pastebėjo, kad internetinė cenzūra faktiškai vykdoma trimis instrumentais – filtravimu, siekiant apsaugoti žmones nuo žalingos, su kitomis teisėmis nederančiomis informacijos sklaidos (neapykantos ir terorizmo kurstymas, genocido neigimas, vaikų pornografija ir pan.⁵⁵), visišku tam tikrų interneto tinklalapių blokavimu ir net interneto atjungimu. Pastarieji du instrumentai įprastai siejami su ne demokratinių valstybių politika ir naudojamas kaip įrankis siekiant palaikyti ideologiją⁵⁶. Toliau bus apžvelgiama EŽTT praktika, susijusi su tinklalapių blokavimu Konvencijos šalyse identifikuojant Teismo nustatytus standartus šioje srityje.

Teismo praktikoje, susijusioje su internetu, pakankamai ryški yra 2012 m. *Ahmet Yildirim prieš Turkiją*⁵⁷ byla, savo esme yra susijusi su interneto cenzūravimu. Pareiškėjas turėjo susikūręs tinklalapį, kuriame skelbė tam tikrą turinį, susijusį su savo akademinė veikla, ir šis tinklalapis buvo sukurtas naudojantis „Google Sites“ svetainių kūrimo ir palaikymo paslauga (toliau – Google Sites). Paraleliai veikiant pareiškėjo tinklalapiui, Turkijos teismas, gavęs Turkijos telekomunikacijų direktorato prašymą, nurodė blokuoti visus tinklalapius, sukurtus naudojantis Google Sites, kaip prevencinę priemonę – anot minėtos institucijos, tai buvo reikalinga tam, kad nebūtų įmanoma pasiekti su teise nesuderinamo tinklalapio (angl. *offending website*), kuris taip pat buvo kurtas pasitelkiant Google Sites, ir kuriame buvo pateikta informacija, žeminanti Atatiurką (Turkijoje galioja įstatymas, draudžiantis įžeisti tautos didvyrio Atatiurko atminimą). Tokiu būdu buvo užblokuotas ir pareiškėjo tinklalapis.

⁵³ KVIETKAUSKAS, V., et al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p. 82.

⁵⁴ Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lkiis.lki.lt/dabartinis>>.

⁵⁵ OSCE; AKDENIZ, Y. *Freedom of Expression on the Internet: a study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.osce.org/fom/105522?download=true>>.

⁵⁶ žr., pavyzdžiui: JAEN, D. D. M. Breaching the Great Firewall: China's Internet Censorship and the Quest for Freedom of Expression in a Connected World. *Seattle University Law Review*, 2007, no. 327 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://digitalcommons.law.seattleu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1050&context=sulr>>; taip pat Arabų pavasario reiškinių pavyzdys.

⁵⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* byloje, Nr. 3111/10.

EŽTT pažymėjo, kad norėdamas užkirsti kelią su teise nesuderinamo tinklalapio veikimui, ir, dėl to nurodydamas užblokuoti bet kokią prieigą prie visų Google Sites tinklalapių, Turkijos teismas netikrino, ar minėtoje situacijoje nebūtų galima imtis švelnesnės priemonės. Procesui vykstant Turkijos institucijose, pareiškėjas prašė panaikinti visiško blokavimo (angl. *blanket ban*) įsakymą, argumentuodamas, kad aptariama priemonė kenkia ir kitų (teisės aktų savo talpinamu turiniu nepažeidžiančių) asmenų teisėms, dėl to turėtų būti pasirinktas toks prevencinės priemonės metodas, dėl kurio neprieinamas taptų tik su teise nesuderinamas tinklalapis. Tačiau EŽTT konstatavo, jog nebuvo jokių įrodymų, kad Turkijos teisėjai, svarstantys pareiškėjo prašymą, siekė įvertinti ir kitų asmenų interesus. EŽTT pabrėžė, kad toks teisinis trūkumas atsirado dėl pačios įstatymo formuluotės, kurioje nebuvo nustatyta pareiga nacionaliniams teismams iširti, ar reikia visiško Google Sites platformos blokavimo, o Turkijos įstatymai nenumatė jokios alternatyvios švelnesnės priemonės.

Įvertinęs blokuojamos informacijos kiekį, EŽTT taip pat pažymėjo, kad dėl savo poveikio masto Turkijos pasirinkta priemonė buvo panašesnė ne į visišką platformos blokavimą, bet labiau į prieigos prie interneto apribojimą (angl. *restriction on Internet access*). Tai, kad interneto prieigos apribojimas buvo riboto poveikio (kiti tinklalapiai, išskyrus Google Sites, šalyje veikė), nemažina interneto prieigos apribojimo svarbos, nes „internetas dabar tapo viena iš pagrindinių priemonių, kuria asmenys naudojami savo teise į saviraiškos ir informacijos laisvę, internetas tampa esmine priemone dalyvauti veikloje ir diskusijose politinės ir visuotinės svarbos klausimais“⁵⁸. Taigi, galime teigti, kad Teismas, įvertinęs blokuojamuose tinklalapiuose esančios „įstrigusios“ ir asmenims neprieinamos informacijos kiekį, nustato, kad tokio masto priemonė, viena vertus, yra riboto poveikio (t. y., taikoma vienai platformai), kita vertus, dėl savo apimties (naudojantis Google Sites sukurta daug tinklalapių, kurie talpiną didelį kiekį informacijos) galėtų būti laikoma ne blokavimu, o pačiu teisės į interneto prieigą apribojimu, ir tai nedera su EŽTT pozicija dėl interneto, kaip esminio įrankio saviraiškos laisvei. Vadinasi, iš aptariamo EŽTT argumentavimo galime išskirti tris momentus: *pirma*, EŽTT vienareikšmiškai supranta ir akcentuoja interneto prieigos svarbą saviraiškos laisvės naudojimosi kontekste; tačiau, *antra*, EŽTT konkrečiai dar neįvardija teisės į interneto prieigą kaip kylančios skaitmeninės teisės; ir, *trečia*, saviraiškos laisvės ribų nustatymas neturi daryti įtakos trečiųjų asmenų teisėtiems interesams.

⁵⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* byloje, Nr. 3111/10, 54 dalis.

Įdomu tai, kad EŽTT šioje byloje atliko lyginamąją analizę dėl prieigos prie interneto garantavimo Konvencijos šalyse. Teismo atlikta 20-ies Konvencijos šalių apklausa atskleidžia, kad teisę į interneto prieigą teoriškai gina konstitucinės garantijos, taikomos saviraiškos laisvei. Laikoma, kad teisė į interneto prieigą yra neatsiejama nacionalinių konstitucijų saugomos teisės gauti informaciją dalis. Tai įprastai apima kiekvieno asmens teisę dalyvauti informacinėje visuomenėje ir valstybių įsipareigojimą užtikrinti savo piliečiams prieigą prie interneto. Todėl iš visų bendrųjų saviraiškos laisvę saugančių garantijų galima daryti išvadą, kad turėtų būti pripažinta ir teisė netrukdomai naudotis internetu. Teismas taip pat šioje vietoje pažymi, kad „atsižvelgiant į tai, kad su internetu susiję teisės aktai, kurie turi būti vertinami atsižvelgiant į greitai besikeičiančias naujas technologijas, yra ypač dinamiški ir fragmentiški, **sunku nustatyti bendrus standartus**, taikomus Europos Tarybos valstybių narių teisinės padėties palyginimu“.⁵⁹ Galime sakyti, kad nors dalis Konvenciją taikančių valstybių dar 2012 m. asmens teisę į interneto prieigą išvedė iš konstitucijų, nebuvo įmanoma nustatyti asmens teisės į interneto prieigą kaip bendro EŽTT keliamo standarto. Tuo remiantis galėtų būti paaiškinama, kodėl Teismas, pasisakydamas šioje byloje dėl pareiškėjo teisių, asmenų teisės į interneto prieigą neapibrėžia kaip tam tikro standarto.

Kitoje byloje *Akdeniz prieš Turkiją*⁶⁰ dėl blokavimo Teismas pasisakė dėl prieigos prie dviejų tinklalapių, kurie transliavo muziką nepaisydami autorių teisių įstatymų. Kaip nuolatinis aptariamų tinklalapių vartotojas, pareiškėjas pagrįdė skundėsi dėl pagal įstatymą taikytos priemonės, susijusios su meno ir intelektualiais kūriniais, papildomo poveikio. Teismas pripažino peticiją nepriimtina (nesuderinama *ratione personae*), nuspręsdamas, kad vien to, kad pareiškėją – kaip ir kitus nagrinėjamų tinklalapių Turkijos interneto vartotojus – netiesiogiai paveikė blokavimo priemonė, nukreipta prieš du muzikos bendro naudojimo tinklalapius, nepakako, kad pareiškėjas būtų laikomas auka ilgametės EŽTT praktikos prasme. Pabrėždamas, kad interneto vartotojų teisės yra nepaprastai svarbios, Teismas paraleliai akcentavo, kad du aptariamieji muzikos srautinio perdavimo tinklalapiai buvo užblokuoti, nes jie veikė pažeidžiant autorių teisių įstatymus. Teismas taip pat įvertino, kad pareiškėjas turėjo daug galimybių naudotis įvairiomis kitomis muzikos skleidimo priemonėmis, kurios nepažeidė autorių teises reglamentuojančių taisyklių. Vadinasi, saviraiškos laisvė neapima atvejų, kuomet

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* byloje, Nr. 3111/10, 31 dalis.

⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 11 d. sprendimas *Akdeniz prieš Turkiją* byloje, Nr. 20877/10.

yra pažeidžiamos autoriaus teisės, taigi EŽTT nubrėžtos saviraiškos laisvės ribos – saviraiškos laisvės gynimo ribos internete baigiasi ties autorių teisių pažeidimu.

Iš pirmo žvilgsnio šios bylos aplinkybės gali atrodyti panašios į *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* bylos aplinkybes – abejais atvejais turime netiesiogiai į pareiškėją nukreiptą (angl. *targeted*) priemonę, kuri yra papildomo poveikio, t. y., savo veikimu kišasi į kitų asmenų teises arba teisėtai kitiems asmenims sukelia tam tikras pasekmes. Tačiau panagrinėjus detaliau, galime pastebėti, kad *Ahmet Yildirim* atveju, buvo blokuotas pačio pareiškėjo kurtas tinklalapis, ko nebuvo *Akdeniz* atveju. Atitinkamai, kaip jau minėta, Teismas nustatė, kad peticija nepriimtina.⁶¹

Byloje *Cengiz ir kiti prieš Turkiją*⁶² Teismas sprendė klausimą, ar populiarios ir visuotinos vaizdo įrašų naudojimo tinklalapio „YouTube“ (toliau – Youtube) visiškas blokavimas pažeidė interneto vartotojų teises. Kaip jau minėta, pagal Turkijos teisę draudžiama įžeisti tautos didvyrio Atatiurko atminimą. Nagrinėjamoje byloje valstybės teismas nustatė, kad YouTube buvo patalpinta apie 10 vaizdo įrašų, kurie savo pobūdžiu yra laikytini Atatiurko įžeidimu. Remiantis šia faktine situacija ir minėtu reguliavimu, Turkijos teismas išdavė YouTube blokavimo įsakymą. Pareiškėjai YouTube blokavimo laikotarpiu, kuris truko virš 2 metų, kreipėsi į valstybės teismą, tikindami, kad toks blokavimas yra nesuderinamas su asmenų saviraiškos laisve, konkrečiai – su asmenų teise skleisti ir gauti informaciją, tačiau pareiškėjų ieškinys buvo atmestas kaip nepagrįstas. Tuo pačiu pagrindu pareiškėjai kreipėsi į EŽTT.

Turint omeny ką tik aptartos *Akdeniz prieš Turkiją* bylos likimą, šioje byloje vėlgi buvo aktualus bylos priimtinum klausimas. Nagrinėjamoje byloje pareiškėjai – teisės mokslininkai, akademikai – skundėsi, kad jiems, kaip ir kitiems interneto vartotojams Turkijoje, ilgą laiką nebuvo leista prisijungti prie YouTube, ir kad jų, aktyvių Youtube vartotojų, teisė gauti ir perduoti informaciją ir idėjas buvo paveikta blokavimo įsakymu. Šioje byloje, kaip ir prieš tai aptartose dvejose bylose prieš Turkiją, į pareiškėjus nebuvo tiesiogiai nukreipta tokia apribojimo priemonė, tačiau Teismas šioje vietoje buvo lankstus ir pažymėjo, kad, priešingai nei ką tik aptartu *Akdeniz prieš Turkiją* atveju, nagrinėjama priemonė užblokavo prieigą prie tinklalapio, kuriame yra konkreti ir teisėta pareiškėjus dominanti informacija, kuri nėra lengvai prieinama kitomis priemonėmis, ir kuri taip pat yra svarbus pareiškėjų komunikacijos šaltinis, nes pareiškėjai naudoja Youtube savo akademinėje veikloje. Be to, Teismas pabrėžė, kad

⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 11 d. sprendimas *Akdeniz prieš Turkiją* byloje, Nr. 20877/10.

⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimas *Cengiz ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr. 48226/10 ir 14027/11.

YouTube yra unikali platforma, leidžianti skleisti specifinę informaciją, be kita ko, ir plėtoti diskusiją visuomenei svarbiais klausimais, ir pilietinę žurnalistiką (angl. *citizen journalism*)⁶³. Atitinkamai, Teismas nustatė EŽTK 10 str. pažeidimą, ir, autorės nuomone, tokiu būdu dar kartą patvirtino blokavimo netoleravimą savo praktikoje. Be to, ši byla pakartoja tai, kas jau buvo akcentuota *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* byloje dėl saviraiškos laisvės ribų nustatymo ir teisėtų trečiųjų asmenų interesų.

Tiesa, Teisėjo Lemmens pateiktoje atskirojoje nuomonėje pažymėta, kad Teismo sprendime nenagrinėjama, ar draudimu buvo siekiama teisėto tikslo ir ar jis atitiko proporcingumo reikalavimus. Teisėjas pažymi, kad sprendime nėra įžvalgos, ar iš esmės visiškas blokavimas būtų suderinamas su Konvencija.⁶⁴

Apibendrinant tris nagrinėtas bylas, jos reikšmingos tuo, kad parodo atvejus, kada Teismas pritaiko aukos statusą asmenims, į kuriuos nebuvo tiesiogiai nukreiptas interneto tinklalapio blokavimo priemonė, tačiau kurių teisės vis dėlto buvo paveiktos. Suformuotas precedentas galėtų reikšti, kad galimybė užginčyti tinklalapio blokavimą suteikiama ne tik tikslinėms žiniasklaidos platformoms ar turinio savininkams, bet ir nuolatiniais interneto vartotojams.⁶⁵ Be to, kalbant apie saviraiškos laisvės ribas, minėtina, kad asmens (teisės pažeidėjo) saviraiškos laisvės ribų nustatymas neturi daryti įtakos trečiųjų asmenų teisėtiems interesams, ir saviraiškos laisvės gynimo ribos internete baigiasi ties autorių teisių pažeidimu.

2019 m. išspręsta *Kablis prieš Rusiją*⁶⁶ byla, kurioje, be kita ko, buvo spręstas internetinio tinklaraščio (angl. *blog*) ir socialinės medijos paskyros blokavimo pagrindumas. Pareiškėjas, organizuodamas nesankcionuotą piketą, apie jį paskelbė internete minėtais dvejais kanalais. Dėl to buvo išleistas įsakymas, leidžiantis užblokuoti prieigą prie pareiškėjo tinklaraščio ir pareiškėjo paskyros socialinėje medijoje. Įvertindamas blokavimo įsakymo pagrindumą, EŽTT pabrėžė, kad šios priemonės buvo imtasi prieš priimant teismo sprendimą dėl paskelbto turinio neteisėtumo, todėl kišimasis į pareiškėjo teisę į saviraiškos laisvę buvo išankstinis suvaržymas (angl. *prior restraint*). EŽTT taip pat akcentavo, kad Rusijos įstatymai nereikalauja, kad Rusijos institucijos ištirtų, ar būtina visiškai blokuoti visą tinklalapį, ar tik jame paskelbtą konkretų

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimas *Cengiz ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr. 48226/10 ir 14027/11, 49-52 dalys.

⁶⁴ Teisėjo Lemmens atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. sprendime *Cengiz ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr. 48226/10 ir 14027/11.

⁶⁵ VAN RIEL, M. *Cengiz and Others v. Turkey: a tentative victory for freedom of expression online*, 2016 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgobservers.com/2016/01/05/cengiz-and-others-v-turkey-a-tentative-victory-for-freedom-of-expression-online/>>.

⁶⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. balandžio 30 d. sprendimas *Kablis prieš Rusiją* byloje, Nr. 48310/16 ir 59663/17.

informacijos elementą, o tai, atsižvelgiant į kriterijus, kuriuos EŽTT jau yra nustatęs pagal EŽTK 10 str. (sprendime referuota į *Ahmed Yildirim prieš Turkiją* bei *Cengez ir kiti prieš Turkiją* bylų sprendimus), yra nepateisinama. Taigi ankstesnėje praktikoje suformuluotas standartas išlieka aktualus ir aiškus – EŽTK 10 str. įpareigoja valdžios institucijas, be kita ko, atsižvelgti į tai, kad priemonė, padariusi neprieinamą didelį informacijos kiekį, negali iš esmės apriboti interneto vartotojų teises ir turėti didelį papildomą poveikį medžiagai, kuri nebuvo nustatyta kaip neteisėta.

Autorė pastebi, kad kai kurios valstybės dar nėra linkusios įgyvendinti aptariamo pakankamai modernaus EŽTT standarto, nes asmenų peticijos dėl visiško interneto tinklalapio blokavimo atvejų EŽTT ir toliau pasiekia. Pavyzdžiui, šiuo metu laukiama sprendimo byloje *Kharitonov prieš Rusiją*⁶⁷, kur pareiškėjas tvirtina, kad trečiosios šalies tinklalapio, esančio tuo pačiu IP adresu kaip ir pareiškėjo tinklalapis, blokavimas turėjo neproporcingą poveikį jo prieigai prie interneto. Kitaip sakant, priešpriešoje ir vėl pastatomas tinklalapio blokavimas ir asmenų teisė gauti ir skleisti informaciją ir idėjas.

Apibendrinant Teismo praktiką internetinių tinklalapių cenzūros klausimu, galime įvardyti, kad EŽTT, suprasdamas interneto svarbą saviraiškos laisvės kontekste, akcentuoja valstybių pareigą įvertinti, ar būtų galima imtis švelnesnės priemonės nei viso tinklalapio blokavimas (pavyzdžiui, konkretaus turinio blokavimas), nes viso tinklalapio blokavimas gali reikšti neprieinamą didelį informacijos kiekį, kuris galimai reiškia asmenų teisės skleisti ir gauti informaciją pažeidimą. Kitaip sakant, asmens (teisės pažeidėjo) saviraiškos laisvės ribų nustatymas neturi daryti įtakos trečiųjų asmenų teisėtiems interesams. Praktikoje taip pat suformuotas precedentas, kuris galėtų reikšti, kad galimybė užginčyti interneto tinklalapio blokavimą, be kita ko, suteikiama ir nuolatiniam interneto vartotojams. Iš esmės Teismas laikosi pozicijos, netoleruojančios visiško internetinių tinklalapių blokavimo, tačiau įvertinus tai, kad Teismą ir toliau pasiekia pareiškėjų peticijos dėl valstybių vykdomos blokavimo politikos, galime manyti, kad ne visos valstybės laikosi šio, naujai suformuoto, saviraiškos laisvės internete standarto. Be to, saviraiškos laisvės gynimo ribos internete baigiasi ties autorių teisių pažeidimu.

⁶⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. Peticija *Kharitonov prieš Rusiją*, Nr. 10795/14.

2. ASMENS TEISĖ Į INTERNETO PRIEIGĄ – NAUJA TEISĖ „ĮGALINTOJA“?

Apie asmenų teisę į interneto prieigą tarptautinė bendruomenė kalba bene dešimtmetį.⁶⁸ Į tai žiūrint per jau aptartą EŽTT praktiką galime matyti, kad iš saviraiškos laisvės elemento(-ų) teisės gauti ir skleisti informaciją, EŽTT praktikai pirma vystantis per tinklalapių blokavimo netoleravimą, galimai judama link interneto prieigos kaip teisės pripažinimo. Toliau išsamiai aptarsime teisės į interneto prieigą genezę EŽTT praktikoje, taip pat teisės į interneto prieigą sąsają su kitoms žmogaus teisėms ir to svarbą.

2.1 Asmens teisės į interneto prieigą evoliucija EŽTT

Neminint prieš tai aptartų bylų sprendimų, kuriuose sprendžiama dėl visiško tinklalapių blokavimo (kas yra susiję su asmenų prieiga prie interneto), labai svarbus yra 2016 m. *Kalda prieš Estiją*⁶⁹ bylos sprendimas, kuriame EŽTT išsamiai pasisakė dėl asmenų teisės į interneto prieigą.

Byloje pareiškėjas, atliekantis įkalinimo iki gyvos galvos bausmę Estijoje, skundė minėtą valstybę, kuomet pareiškėjui nebuvo leista susipažinti su teisine informacija, patalpinta internete. Pagal Estijos įstatymus kaliniams buvo suteikiama ribota prieiga prie tam tikrų teisės aktų ir teismų sprendimų duomenų bazių internete, kai tuo metu kalinius stebėjo kalėjimo darbuotojai. Tačiau prie trijų interneto tinklalapių, prie kurių, norėdamas pasirengti teisiniams procesams prieš jį, prisijungti siekė pareiškėjas, prisijungimo galimybės Estijos įstatymai nenumatė. Argumentuodamas savo sprendimą EŽTT pabrėžė kelis dalykus. Visų *pirma*, prieigos prie galimų teisės aktų ir duomenų bazių kaštus jau padengė valstybė, todėl EŽTT nuomone, Estijos valdžios institucijoms nepavyko įrodyti, kad suteikiant pareiškėjui prieigą prie trijų papildomų interneto svetainių būtų atsiradę žymių papildomų išlaidų. *Antra*, nors vidaus valdžios institucijų nurodytos saugumo ir ekonominės aplinkybės gali būti laikomos svarbiomis, Teismas pažymėjo, kad vidaus teismai neatliko išsamios saugumo rizikos (tariamai kylančios dėl

⁶⁸ Pavyzdžiui: 2012 m. išleistas OSCE; AKDENIZ, Y. *Freedom of Expression on the Internet: a study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.osce.org/fom/105522?download=true>>; 2011 m. gegužės 16 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos Specialiojo pranešėjo teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimo ir apsaugos klausimais ataskaita, 17 sesija, Nr. A/HRC/17/27 (Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression of the UN Human Rights Council, 17th Session, 16 May 2011, UN Doc. A/HRC/17/27) asmenų teisę į interneto prieigą pateikia kaip teisę.

⁶⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. sausio 19 d. sprendimas *Kalda prieš Estiją* byloje, Nr. 17429/10.

galimybės naudotis trimis papildomais byloje aptariamais tinklalapiais) analizės, juolab, kad tariamą grėsmę mažina tai, kad papildomi tinklalapiai buvo oficialūs valstybės institucijų ir tarptautinės organizacijos tinklalapiai. Remiantis šiais argumentais, Šešiais balsais prieš vieną EŽTT nustatė nepagrįstą valstybės kišimąsi informaciją (nebūtinai demokratinėje visuomenėje – neatitinka vienos iš trijų teisių ribojimų pagrįstumo sąlygų, numatytų EŽTK 10 str. 2 d.) į Kalda teisę gauti. Atitinkamai, EŽTT nustatė EŽTK 10 str., konkrečiai įvardijant teisės gauti informaciją, pažeidimą. Autorės nuomone, remiantis tokiu sprendimu galima daryti išvadą, kad teisė gauti informaciją skaitmeniniame amžiuje tam tikrais atvejais gali reikšti ir asmens teisę į interneto prieigą.

Šiame kontekste galima paminėti, kad kai kurie teisės mokslininkai, remdamiesi EŽTT praktika ir tarptautiniais dokumentais netgi kelia tokius diskusinius klausimus kaip „ar teisė į interneto prieigą yra nauja teisė, ar tai yra naujas saviraiškos laisvės elementas“⁷⁰. Todėl nenuostabu, kad sprendžiant aptariamą bylą, Teismas rėmėsi ir reikšmingais tarptautiniais dokumentais.

Byloje referuota į 2011 m. Jungtinių Tautų Specialiojo pranešėjo teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimo ir apsaugos klausimais (toliau – Specialusis pranešėjas) ataskaitą, kurioje plačiai pasisakoma apie saviraiškos laisvės ir interneto sąsają ir svarbą.⁷¹ Internetas apibrėžiamas kaip terpė, kurioje galima naudotis teise į saviraiškos laisvę, o pastaroji gali pasitarnauti savo tikslui tik tuo atveju, jei valstybės prisiima įsipareigojimą kurti veiksmingą politiką visuotinei interneto prieigai pasiekti. Taigi akcentuojamas valstybių vaidmuo užtikrinant galimybę asmenims prisijungti prie interneto. Toliau pabrėžiama, kad be konkrečios politikos ir veiksmų planų, internetas taps technologine priemone, prieinama tik tam tikram elitui, tuo pačiu vykdant skaitmeninę atskirtį⁷². Specialusis pranešėjas pastebi, kad neturėdami prieigos prie interneto, palengvinančio ekonominį vystymąsi ir naudojimąsi įvairiomis žmogaus teisėmis, socialiai atskirtos grupės ir besivystančios valstybės yra atsidūrusios nepalankioje padėtyje ir taip išlieka nelygybė tiek valstybių viduje, tiek tarp jų⁷³. Autorė

⁷⁰ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. Freedom of expression and the Internet. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 3, 36. *Pastaba: autoriai klausimą apie galimą naują teisę užduoda kalbėdami apie saviraiškos laisvės internete elementus.*

⁷¹ 2011 m. gegužės 16 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos Specialiojo pranešėjo teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimo ir apsaugos klausimais ataskaita, 17 sesija, Nr. A/HRC/17/27 (Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression of the UN Human Rights Council, 17th Session, 16 May 2011, UN Doc. A/HRC/17/27).

⁷² Skaitmeninė atskirtis suprantama kaip „atotrūkis tarp žmonių, turinčių veiksmingą prieigą prie skaitmeninių ir informacinių technologijų, ypač interneto, ir tų, kurie turi labai ribotą prieigą arba jos visai neturi. Skaitmeninė atskirtis taip pat egzistuoja atsižvelgiant į turtinę, lytinę, geografinę ir socialinės linijos valstybių viduje“ (nagrinėjamo pranešimo 61 dalis).

⁷³ 2011 m. gegužės 16 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos Specialiojo pranešėjo teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimo ir apsaugos klausimais ataskaita, 17 sesija, Nr. A/HRC/17/27 (Report of the

atkreipia dėmesį, jog 2011 m. ataskaitoje, kalbant apie prieigos užtikrinimą, prieiga nėra apibūdinama nei kaip valstybės pareiga, nei šalia interneto prieigos negalime rasti žodžio *teisė*, t. y., niekur nėra pasakyta *teisė į interneto prieigą*. Taigi nors valstybės yra raginamos kurti veiksmingą politiką visuotinei interneto prieigai pasiekti, interneto prieigos užtikrinimas nėra tiesiogiai įvardijamas nei kaip valstybių pareiga, nei kaip asmenų teisė.

Nagrinėjamoje ataskaitoje yra apžvelgiama konkrečių valstybių praktika interneto prieigos kontekste – Specialusis pranešėjas pažymi, kad kai kuriose ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse prieiga prie interneto jau pripažinta teise. Nurodomi tokie pavyzdžiai: Estija, kur 2000 m. parlamentas priėmė įstatymus, skelbiančius prieigą prie interneto kaip pagrindinę žmogaus teisę, Prancūzija, kur 2009 m. Prancūzijos konstitucinė taryba prieigą prie interneto paskelbė fundamentalia teise, Kosta Rika, kur Konstitucinis Teismas 2010 m. priėmė panašų sprendimą kaip Prancūzija, taip pat Suomija, kuri 2009 m. priėmė dekretą, kuriame teigiama, kad kiekvieno siūlomo interneto ryšio sparta turi būti mažiausiai vienas megabitas per sekundę (plačiajuosčio ryšio lygis). Vadinasi, dar bene prieš dešimtmetį (pagal pateiktus pavyzdžius kai kurios valstybės – dar anksčiau) tam tikros valstybės, kurios yra EŽTK šalys, savo teisiniame reguliavime interneto prieigą **savanoriškai** numatė kaip asmenų teisę. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2010 m. apklausos duomenis 79 procentai apklaustųjų 26 šalyse mano, kad interneto prieiga yra pagrindinė žmogaus teisė.⁷⁴

Galiausiai Specialusis pranešėjas, atsižvelgdamas į tai, kad internetas tapo būtina priemone įgyvendinant įvairias žmogaus teises kovojant su nelygybe ir spartinant vystymąsi bei žmogaus pažangą, padaro išvadą, jog visuotinės prieigos prie interneto užtikrinimas (įskaitant interneto infrastruktūros gerinimą) turėtų būti visų valstybių prioritetu⁷⁵.

Vadinasi, nors 2011 m. Specialiojo pranešėjo ataskaitoje interneto prieigos užtikrinimas neįvardijamas nei kaip valstybės pareiga, nei kaip asmenų teisė, pagal atliktos analizės duomenis galime matyti, kad kai kurios valstybės interneto prieigą vis dėlto suvokia kaip fundamentalią asmenų teisę, o Specialusis pranešėjas akcentuoja, kad interneto prieiga ilgainiui turėtų tapti visų valstybių prioritetu. Tai reiškia, kad 2011 m. trūko tam tikro tarptautinę bendriją įpareigojančio teisinio reguliavimo ar privalomos praktikos, kurie suformuotų interneto prieigą kaip visuotinį standartą; tuo tarpu į šią

Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression of the UN Human Rights Council, 17th Session, 16 May 2011, UN Doc. A/HRC/17/27), 60-62 dalys.

⁷⁴ *ibid.*, 65 dalis.

⁷⁵ *ibid.*, 85 dalis.

Specialiojo pranešėjo ataskaitą referuodamas sprendime, EŽTT galimai signalizuoja būsimą savo praktikos kryptį.

Sprendžiant *Kalda prieš Estiją* bylą, Teismas taip pat referavo į 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją Konvencijoms šalims dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių.⁷⁶ Svarbu paminėti, kad dar 2012 m. įvykusiame Ministrų Komiteto ir tam tikros ekspertų grupės (toliau – Darbo grupė) susitikime buvo nutarta, kad Darbo grupės tikslas turėtų būti **ne kurti naujas interneto vartotojams garantuojamas teises, bet kuo labiau iširti esamų teisių pritaikomumą interneto atvejams**⁷⁷. Du metus vykusių Darbo grupės susitikimų rezultatas – Ministrų Komiteto rekomendacija, kuri apima bendrąją saviraiškos laisvės charakteristiką bei tam tikras problemas internete, tokias kaip neapykantos kurstymas, intelektinė nuosavybės problematika, nepilnamečių apsauga, asmenų privatumo ir duomenų apsauga ir t.t., *inter alia*, parodant išvardytų aspektų sąsają su saviraiškos laisve. 2014 m. rekomendacija šiandien veikia kaip aktualios gairės interneto vartotojams.⁷⁸

Nagrinėjant rekomendacijos (gairių) tekstą, ji, lygiai taip pat kaip ir Specialiojo pranešėjo ataskaita, pabrėžia interneto ir jo prieigos svarbą. Rekomendacija teigia, kad „Internetas turi tarnavimo visuomenei vertę. Žmonės, bendruomenės, valstybinės institucijos ir privatūs subjektai savo veikloje pasikliauja internetu ir turi pagrįstą lūkestį, kad interneto paslaugos bus fiziškai suteikiamos (angl. *accessible*) ir finansiškai prieinamos (angl. *affordable*), teikiamos be diskriminacijos, bus saugios, patikimos ir nuolat teikiamos“⁷⁹. Galime manyti, kad čia formuojami tam tikri interneto prieigos principai: prieinama fiziškai ir finansiškai, teikiama be diskriminacijos, užtikrina saugumą, yra patikima, o pats teikimas yra nepertraukiamas. Autorės pastebėjimu, išnagrinėjus bylą *Kalda prieš Estiją* ir turint galvoje minėtus interneto prieigos principus, galime pastebėti, kad pastarieji tampa tam tikrais *Kalda prieš Estiją* bylos aspektais,

⁷⁶ 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec(2014)6 dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių (Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 16 April 2014).

⁷⁷ 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms CM/Rec(2014)6 dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių **aiškinamasis raštas** (Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 16 April 2014), 5 dalis.

⁷⁸ Europos Tarybos tinklalapis, saviraiškos laisvės skiltis [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/guide-to-human-rights-for-internet-users>>.

⁷⁹ 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec(2014)6 dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių (Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 16 April 2014), p. 1, 3 dalis.

kuriuos EŽTT aptaria savo sprendime. Galima paanalizuoti: *finansinis prieinamumas* – EŽTT konstatavo, kad valstybė jau sumokėjo už prieigą bet kokių atveju, tad pareiškėjui leidus naudotis trimis papildomais tinklalapiais, jokie kaštai neaugs (vadinasi, interneto prieiga šiuo konkrečiu yra finansiškai prieinama); *saugumas* – EŽTT nurodė, kad papildomi trys tinklalapiai buvo oficialūs valstybės institucijų ir tarptautinės organizacijos tinklalapiai (vadinasi, prieiga yra saugi), *fizinis prieinamumas* ir *teikimas be diskriminacijos* – būtent dėl šių aspektų byla ir patenka į EŽTT (fizinio prieinamumo kalėjime ir teikimo kaliniui klausimas). Taigi akivaizdu, kad EŽTT naudojasi Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Konvencijoms šalims dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių.

Aptariamoje rekomendacijoje taip pat pažymima, kad „niekas negali neteisėtai, nereikalingai ar neproporcingai kištis asmenims įgyvendinant savo žmogaus teises ir pagrindines laisves internetu“. Ši nuostata reiškia principą, kad tos pačios žmogaus teisės, lygiai taip pat, kaip galioja apskritai, galioja ir internete (angl. *online as well as offline*). Šis principas kiek anksčiau buvo skelbtas ir Jungtinių Tautų, kai 2012 m. liepos 5 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių taryba priėmė rezoliuciją „Žmogaus teisių skatinimas, apsauga ir naudojimas jomis internete“. Rezoliucija sulaukė plataus tarptautinio palaikymo⁸⁰. Ji patvirtina, kad „tos pačios teisės, kurias žmonės turi neprisijungę prie interneto (angl. *offline*) taip pat turi būti saugomos internete (angl. *online*), o ypač saviraiškos laisvė, kuri taikoma nepaisant sienų ir per bet kurią pasirinktą žiniasklaidos priemonę, remiantis Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių pakto 19 str.“⁸¹. Taigi tarptautinė bendruomenė vieningai sutaria dėl žmogaus teisių, įskaitant teisę į saviraiškos laisvę, taikymo internete svarbos.

Grįžtant prie nagrinėjamo *Kalda prieš Estiją* sprendimo, teisėjas, balsavęs priešingai nei dauguma, pateikė atskirąją nuomonę.⁸² Joje teigiama, jog atsižvelgiant į tai, kad Estijoje kaliniai jau turi tam tikrą prieigą prie teisės aktų ir duomenų bazių, pareiškėjo peticija turėjo būti laikoma nepagrįsta, ir, atitinkamai, 10 str. nebuvo pažeistas. Teisėjo nuomone, klausimas dėl kalinių teisės naudotis internetu yra naujas teismo praktikos klausimas, dėl to, atsižvelgiant į bendrą kalinių prieigos prie interneto svarbą,

⁸⁰ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 18-19.

⁸¹ 2012 m. liepos 5 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos rezoliucija „Žmogaus teisių skatinimas, apsauga ir naudojimas jomis internete“, 20 sesija, Nr. A/HRC/20/8 (The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet: resolution, adopted by the UN Human Rights Council on its 20th Regular Session, 5 July 2012, UN Doc. A/HRC/20/8).

⁸² Teisėjo Kjolbro atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. sausio 19 d. sprendime *Kalda prieš Estiją* byloje, Nr. 17429/10.

taip pat praktinius ir finansinius priegios prie interneto suteikimo kaliniams padarinius, klausimą turėjo spręsti ne septynių teisėjų kolegija, o Didžioji kolegija.

Atsižvelgiant į tai, kas išnagrinėta, galime sakyti, kad Europos Taryba siekia išlaikyti Konvencijos tekstą dinamišką ir savo priimtuose dokumentuose stengiasi parodyti žmogaus teisių pritaikomumą su internetu susijusioms situacijoms, o ne kurti naujas teises. Be to, remiantis EŽTT praktika (įskaitant joje referuojamus tarptautinius teisės aktus), turi būti sudaromos visos galimybės asmenims naudotis saviraiškos laisve internete, kai interneto prieiga turi būti prieinama fiziškai ir finansiškai, teikiama be diskriminacijos, užtikrinant saugumą, patikimumą, o pats teikimas turi būti nepertraukiamas. Autorės nuomone, galime priėti išvadą, kad EŽTT, nustatydamas tam tikrus interneto prieigai keliamus reikalavimus, signalizuoja apie visuotinę interneto prieigą kaip teisę.

2.2 Saviraiškos laisvė internete – „teisė įgalintoja“?

Aptartoje rekomendacijoje (gairėse) minėta, kad turint interneto prieigą, gali būti įgyvendinamos ir kitos žmogaus teisės internete⁸³. Kai kurie autoriai teigia, kad interneto prieiga atlieka esminį vaidmenį užtikrinant naudojimąsi kitomis žmogaus teisėmis internete⁸⁴, o tam pritaria ir 2011 m. Specialiojo pranešėjo ataskaita, kur saviraiškos laisvė internete yra vadinama kitų žmogaus teisių „įgalintoja“⁸⁵.

2.2.1 Protestas internetu

Kalbant apie susirinkimų ir asociacijos laisvę, įtvirtintą EŽTK 11 str., ši teisė interneto kontekste garantuoja teisę virtualiai rinktis, dalintis ir keistis nuomonėmis internete, taip pat kolektyviai protestuoti prieš bet kurį dalyką, laikomą nepageidaujamu – kiekvienas gali bendrauti su kitais internete. Konvencijos 11 str. apima apsilankymą tinklalapiuose ar elektroninių tinklų naudojimą norint virtualiai susitikti bet kokiems teisėtiems tikslams. Ši teisė reikšminga saviraiškos laisvei tuo, kad suteikia kiekvienam galimybę

⁸³ 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec(2014)6 dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių (Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 16 April 2014), p. 1, 3 salis.

⁸⁴ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 28.

⁸⁵ 2011 m. gegužės 16 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos Specialiojo pranešėjo teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimo ir apsaugos klausimais ataskaita, 17 sesija, Nr. A/HRC/17/27 (Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression of the UN Human Rights Council, 17th Session, 16 May 2011, UN Doc. A/HRC/17/27), 67 dalis.

išreikšti savo požiūrį, ieškoti informacijos kolektyviai prisijungiant prie kitų internete, imtis bendrų veiksmų naudojantis internetu. Šių dviejų teisių sąsajos pavyzdys – didelio atgarsio sulaukęs Arabų pavasario reiškiny, su kuriuo valstybės (Egiptas, Libija, Sirija) bandė kovoti interneto cenzūra (internetu atjungimu)⁸⁶, dėl to, kad internetu, kuris suteikia galimybę skleisti ir gauti informaciją, plito žinia apie pilietines demonstracijas ir protestus. Nors minėtos valstybės nėra Konvencijos šalys, galime manyti, kad toks susidorojimas su protestų ir demonstracijų banga teisiškai nepateisinamas, nes neatitinka EŽTK 11 str. 2 d. nurodytų teisės apribojimo kriterijų⁸⁷, kurie iš esmės yra tokie patys ir universaliame⁸⁸ (ne tik Konvencijos šalių), lygmenyje. Bet kokių atveju, ši situacija kartu parodo interneto prieigos, kaip tam tikrais atvejais esminės sąlygos įgyvendinti teisės į susirinkimų laisvę, svarbą. Todėl galima teigti, kad saviraiškos laisvė, kurios elementai yra teisė skleisti ir gauti informaciją, o pastarieji šiais laikais dažniausiai būna „įvilkti“ į interneto rėmus, įgauna neeilinę reikšmę kitų teisių realizavimui.

Apžvelgiant EŽTT praktiką, atrodo, kad internetas tampa vis populiariesne vieta išreikšti protestus. Faktą, kad vis daugiau protestų persikelia į internetą, įrodo, pavyzdžiui, *Annen prieš Vokietiją*⁸⁹ byla, kurios pareiškėjas nepritarė abortams, dėl to abortų klinikos kaimyniniuose rajonuose išplatino skrajutes, kuriose buvo teigiama, kad klinika veikia neteisėtai. Lygiai tokią pat informaciją kartu su gydytojų pavardėmis ir namų adresais pareiškėjas išplatino ir internete. Nesigilinant į EŽTT sprendimą, kurio esmė siejosi su tinkamo balanso tarp EŽTK 8 ir 10 str. nustatymu, ši byla iliustruoja, kad pasitelkiant internetinę erdvę protestas įgyja naują formą.

Byloje *Sinkova prieš Ukrainą*⁹⁰ pareiškėja buvo areštuota ir sulaikyta trims mėnesiams už tai, kad kepė kiaušiniene ant Nežinomo kareivio kapo liepsnos. Tuo metu pareiškėja priklausė meno grupei, garsėjančiai provokuojančiais viešais pasirodymais. Toks protestas buvo filmuojamas, vėliau sumontuotas pridėdant tam tikrą satyrinį garso takelį ir paaiškinimą, kad pareiškėja kartu su kitais asmenimis protestavo prieš brangių gamtinių dujų švaistymą, ir paskelbtas internete vaizdo įrašo forma. Nacionaliniame procese pareiškėjai buvo pritaikyta baudžiamoji atsakomybė. EŽTT pažymėjo, kad pareiškėja galėjo pasirinkti bet kokią kitą iš daugelio teisėtų būdų išreikšti savo pažiūras ir

⁸⁶ WILSON, M. I.; KENNETH E. C. The role of ICT in Arab spring movements. *Netcom*, 2012, 26-3/4, p. 343-356.

⁸⁷ BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013, p. 39.

⁸⁸ Pavyzdžiui, 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288, 21 str.

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. spalio 18 d. sprendimas *Annen prieš Vokietiją* byloje, Nr. 3779/11.

⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. vasario 27 d. sprendimas *Sinkova prieš Ukrainą* byloje, Nr. 39496/11.

protestą, nepažeidžiant valstybės baudžiamojo įstatymo, dėl to nenustatė 10 str. pažeidimo. Tiesa, šis EŽTT sprendimas sulaukė nemažai kritikos dėl nukrypimo nuo ankstesnės Teismo praktikos, pagal kurią buvo laikoma, kad kišimasis į saviraiškos laisvę skiriant laisvės atėmimo bausmę gali sukelti atgrasantį poveikį (angl. *chilling effect*), ypač šios bylos aplinkybėmis, kai keliamos diskusijas visuomenei svarbiais klausimais⁹¹.

*Mariya Alekhina ir kiti prieš Rusiją*⁹² bylos pareiškėjos – „Pussy Riot“ grupės narės, aktyviai kritikuojančios Rusijos valdžią – taip pat *protestavo internetu*. Byloje nustatyta, kad pareiškėjos surengė viešą pasirodymą Maskvos cerkvėje ne pamaldų metu, ir į jį iš anksto sukvietė žurnalistus, tačiau praėjus maždaug minutei pasirodymą nutraukė bažnyčios sargai. Grupė įkėlė performanso vaizdo įrašą savo tinklalapyje ir YouTube platformoje. Anot grupės narių, jų pasirodymas katedroje turėjo reikšti nepritarimą tuometinei Rusijos politinei padėčiai ir nepasitenkinimą Rusijos stačiatikių bažnyčios vadovu, kuris griežtai kritikavo visoje šalyje vykstančius plataus masto gatvės protestus prieš galimai neskaidrius neseniai vykusius rinkimus šalyje. Pareiškėjos buvo nubaustos laisvės atėmimo bausme, be to, jų pasirodymas pripažintas įžeidžiančiu, dėl to buvo užblokuota prieiga prie pareiškėjų patalpinto vaizdo įrašo. EŽTT konstatavo, kad pareiškėjos kaip atsaką į vykstantį politinį procesą Rusijoje bandė atlikti savo dainą pavadinimu „Pankiška malda“, dainos žodžiai buvo: „Mergelė Marija, nuveskite Putiną toliau nuo Maskvos Kristaus Išganytojo katedros altoriaus <...>“. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad kišimasis į saviraiškos laisvę skiriant laisvės atėmimo bausmę gali sukelti atgrasantį poveikį saviraiškos laisvės įgyvendinimui, į ką būtina atsižvelgti vertinant nagrinėjamo kišimosi proporcingumą. Teismo nuomone, šis veiksmas, ieškovių apibūdinamas kaip performansas, yra elgesio ir žodinės išraiškos derinys ir yra meninės ir politinės išraiškos forma, kuriai taikomas EŽTK 10 str. apsauga. Dėl to nustatyta, kad Rusija pažeidė pareiškėjų teisę į saviraiškos laisvę. Autorė pastebi, jog šis EŽTT sprendimas grąžina EŽTT prie senesnės savo praktikos ginti satyrinę išraišką, ypač, kai tai liečia diskusiją svarbiais visuomenei klausimais, nuo ko buvo nukrypta *Sinkova prieš Ukrainą* byloje.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog naujausia EŽTT bylų analizė dėl protestavimo rodo, kad internetas dėl savo savybės greitai ir universaliai paskleisti

⁹¹ FATHAIGH, R.; VOORHOOF, D. *Conviction for performance-art protest at war memorial did not violate Article 10*, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2018/03/19/conviction-for-performance-art-protest-at-war-memorial-did-not-violate-article-10/#more-4150>>.

⁹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. liepos 17 d. sprendimas *Mariya Alekhina ir kiti prieš Rusiją* byloje, Nr. 38004/12.

informaciją skaitmeniniame amžiuje tampa įrankiu protestui išreikšti ir tai kai kuriais atvejais pakliūva į saviraiškos laisvės internete gynimo ribas.

2.2.2 Išsilavinimas

Kita teisė, kuri, technologijoms žengiant į priekį, tampa vis labiau susijusi su internetu, yra asmens teisė į mokslą, įtvirtinta Konvencijos Papildomo Protokolo Nr. 1 2 str.

Byloje *Jankovskis prieš Lietuvą*⁹³ EŽTT vertino, ar draudimas naudotis internetu pareiškėjui buvo pagrįstas EŽTK 10 str. požiūriu, ir nustatė, kad interneto prieigos prie tinklalapio, į kurį Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija nukreipė pareiškėją, apribojimas prilygo įsikišimui į saviraiškos laisvę (teisę gauti informaciją). Tada EŽTT svarstė, ar toks apribojimas buvo pagrįstas taikydamas trijų pakopų testą, ir nusprendė, kad toks apribojimas nebuvo būtinas demokratinėje visuomenėje (neatitinka vienos iš trijų teisių ribojimų pagrindumo sąlygų, numatytų EŽTK 10 str. 2 d.), nes prisijungus prie valstybės valdomo tinklalapio saugumui rizikos ar žalos neatsiras. EŽTT atkreipė dėmesį į informacijos, prie kurios pareiškėjas siekė prieigos, pobūdį, o būtent, kad pareiškėjas siekė gauti informaciją apie studijų galimybes. Šiuo požiūriu Teismas dar kartą priminė įvairių užimtumo veiklų įkalinimo įstaigose svarbą, įskaitant ir mokymosi galimybę. Taigi buvo nustatyta, kad Lietuva pažeidė EŽTK 10 str., nes nepagrįstai apribojo pareiškėjo teisę įkalinimo įstaigoje gauti informaciją internetu apie mokymosi galimybes aukštojoje mokykloje.

Be kita ko, Teismas šioje byloje rėmėsi aptartu *Kalda prieš Estiją* bylos sprendimu akcentuodamas, kad „Europos Tarybos ir kitose tarptautiniuose dokumentuose pripažįstama interneto nauda visuomenei ir jo svarba užtikrinant įvairias žmogaus teises. **Interneto prieiga vis labiau suvokiama kaip teisė**, be to, pasigirsta raginimų įgyvendinti veiksmingą politiką siekiant užtikrinti visuotinę interneto prieigą ir panaikinti skaitmeninę atskirtį. <...> Teismas mano, kad šie pokyčiai atspindi svarbų interneto vaidmenį kasdieniniam žmonių gyvenimui ypač turint galvoje, kad tam tikros informacijos galima rasti tik internete“⁹⁴. Taigi EŽTT šioje byloje pagaliau tiesiogiai įvardijo interneto prieigą kaip teisę.

⁹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. sausio 17 d. sprendimas *Jankovskis prieš Lietuvą* byloje, Nr. 21575/08.

⁹⁴ *ibid.*, 62 dalis.

Kitame su asmenų teise į išsilavinimą susijusiame bylos sprendime *Mehmet Resit Arslan ir Orhan Bingol prieš Turkiją*⁹⁵ EŽTT vertino Turkijos veiksmus, kai šios valstybės kompetentingos institucijos neleido naudotis internetu dviem asmenims, įkalinimo įstaigoje kalintiems iki gyvos galvos. Bylos aplinkybės nuo aukščiau aptartos bylos aplinkybių skiriasi tuo, kad pareiškėjai prašė ne susipažinti su informacija apie aukštąjį mokslą, bet naudojantis audiovizualinėmis priemonėmis internetu tęsti aukštojo mokslo studijas ir įgyti aukštąjį išsilavinimą. Dėl to Teismas nustatė, kad Turkija pažeidė ne EŽTK 10 str., o Konvencijos Papildomo Protokolo Nr. 1 2 str. Tačiau autorė pastebi, kad tai nepaneigia fakto, kad situacija lietė asmens teisę gauti informaciją, kai informacijos gavimas yra sąlyga įgyti išsilavinimą, o pastarajam reikalinga prieiga prie interneto, kuri, skaitmeniniame amžiuje neabejotinai tampa teisės gauti ir skleisti informaciją dalimi. Papildomai, aptariama byla tik dar kartą įrodo saviraiškos laisvės internete (konkrečiai kalbant apie teisę skleisti ir gauti informaciją ir idėjas) ir kitų žmogaus teisių ypatingą sąsają, koegzistavimą skaitmeniniame amžiuje.

Taigi, autorė daro išvadą, kad saviraiškos laisvė interneto kontekste į internetinę erdvę perkelia ir kitas žmogaus teises, tokias kaip susirinkimų ir asociacijos laisvė (EŽTK 11 str.) ar teisė į mokslą (Konvencijos Papildomo Protokolo Nr. 1 2 str.), tokiu būdu saviraiškos laisvė tampa teise „įgalintoja“.

Apibendrinant šią magistro darbo dalį, autorė pažymi, kad atvejai, susiję su interneto prieiga, EŽTT dažniausiai buvo spręsti remiantis EŽTK 10 str., todėl autorė daro prielaidą, kad šis straipsnis gina interneto prieigą kaip teisę. Apžvelgiant šios prielaidos evoliucijos kertinius momentus, išskirtini būtų šie: 2012 m. EŽTT, nagrinėdamas interneto prieigos klausimą pripažino, kad „sunku nustatyti bendrus standartus“; o 2016 m. EŽTT, remdamasis Europos Tarybos ir tarptautiniais teisės aktais pradėjo taikyti tam tikrus interneto prieigai keliamus principus: ji turi būti prieinama fiziškai ir finansiškai (angl. *accessible and affordable*), teikiama be diskriminacijos, užtikrinant saugumą, patikimumą, o pats teikimas turi būti nepertraukiamas, kol galiausiai 2017 m. Teismas nustatė naują standartą – pripažino interneto prieigą kaip (kylančią) teisę. Be to, Europos Taryba yra minėjusi, kad stengiasi ne kurti naujas teises, o parodyti žmogaus teisių pritaikomumą su internetu susijusioms situacijoms. Kadangi vystantis technologijoms saviraiškos laisvė internete įgauna neeilinę reikšmę ir tampa kitų žmogaus teisių „įgalintoja“ (pavyzdžiui, saviraiškos laisvė internete plačiai susijusi tiek su susirinkimų teise, tiek su teise į mokslą, kurios tam tikrais atvejais pakliūva į saviraiškos

⁹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. birželio 18 d. sprendimas *Mehmet Resit Arslan ir Orhan Bingol prieš Turkiją* byloje, Nr. 47121/06, 13988/07 ir 34750/07.

laisvės internete gynimo ribas), tiksliausia būtų teigti, kad teisė į interneto prieigą yra ne nauja žmogaus teisė, o saviraiškos laisvės elementų skleisti ir gauti informaciją fundamentali dalis.

3. VIEŠOSIOS INFORMACIJOS SKLEIDĖJŲ SAVIRAIŠKOS LAISVĖS APSAUGA IR JOS RIBOS INTERNETE

Pasauliui tam tikra prasme „persikeliant į internetinę erdvę“ iš spausdinamos žiniasklaidos priemonių, ir net iš televizorių ekranų ar radijo imtuvų, taip pat keliasi ir įvairūs viešosios informacijos skleidėjai. Autorė šioje magistro darbe dalyje siekia išnagrinėti EŽTT praktiką, susijusią su tam tikrų paslaugų tiekėjų internete, informacinės visuomenės informavimo priemonių valdytojų, taip pat kitų asmenų, skleidžiančių informaciją visuomenei, saviraiškos laisvę – jos apsaugos ribas ir standartus.

3.1 Informacijos iš interneto naudojimas ir interneto archyvai

*Pravoye Delo redakcija ir Shtekel prieš Ukrainą*⁹⁶ byloje EŽTT pasisakymai yra kertiniai siekiant apsaugoti žurnalistų saviraiškos laisvę internete.

Byloje nustatyta, kad pareiškėjai iš interneto atsisiuntė anoniminį tekstą, kurį, esą, parašė Ukrainos slaptųjų tarnybų narys. Minėtą tekstą pareiškėjai paskleidė (angl. *republished*) visuomenės informavimo priemonėse kartu nurodant pirminį šaltinį ir atsiribojant nuo teksto. Paskleistame tekste buvo nurodyta, kad Ukrainos saugumo tarnybos vyresnieji pareigūnai vykdė neteisėtą ir korupcinę veiklą ir turėjo ryšių su organizuotu nusikalstamumu. Nacionalinis teismas nustatė, kad žurnalistai, prieš skleidami anoniminę informaciją iš interneto, privalėjo ją patikrinti, dėl to žurnalistai atsakingi dėl paskleisto šmeižto. Nagrinėdamas bylą pagal Konvencijos 10 str., EŽTT pažymėjo, kad Ukrainos įstatymai žurnalistams suteikė imunitetą nuo civilinės atsakomybės už spausdintos žiniasklaidos priemonių paskelbtos medžiagos naudojimą, ir kad ši nuostata atitinka Teismo požiūrį į žurnalistų laisvę skleidžiant informaciją ir idėjas. Tačiau EŽTT nepritarė, kad žurnalistams, vykdančioms žurnalistinę veiklą internete, įskaitant informacijos, gautos iš interneto, naudojimą, toks imunitetas Ukrainoje negaliojo. Šiuo atžvilgiu Teismas įvertino, kad Ukraina neturėjo nacionalinių teisės aktų, kuriuose būtų nustatytas informacijos, gautos iš interneto, naudojimas. Todėl Teismas nusprendė, kad šalies lygiu nėra pakankamos teisinės bazės, leidžiančios žurnalistams naudotis informacija, gauta iš interneto nebijant, kad bus imamas sankcijų prieš žurnalistus – EŽTT atkreipė dėmesį į pareiškėjų argumentą, kad jie skatino diskusijas visuomenei svarbiais klausimais, ir pripažino, kad tokia situacija trukdo vykdyti svarbią

⁹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gegužės 5 d. sprendimas *Pravoye Delo redakcija ir Shtekel prieš Ukrainą* byloje, Nr. 33014/05.

visuomenės informavimo priemonių kaip „sarginių šunų“ (angl. *public watchdog*) funkciją. Toliau Teismas nustatė, kad žurnalistų saviraiškos laisvės įstatyminių garantijų taikymo srityje nesant apsaugos dėl internetu gautos informacijos, buvo pažeista teisėtumo sąlyga (viena iš trijų teisių ribojimų pagrindimo sąlygų, numatytų EŽTK 10 str. 2 d.), t. y., kad dėl garantijų trūkumo ir nepakankamo numatomumo neišpildytas teisėtumo reikalavimas. Tai konstatavęs, Teismas toliau trijų pakopų testo nebetęsė ir pripažino 10 str. pažeidimą.

Taigi šiuo sprendimu EŽTT pripažino, kad EŽTK 10 str. sukuria valstybėms pozityvią pareigą numatyti teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų veiksmingą žurnalistų saviraiškos laisvės internete apsaugą⁹⁷. Vadinasi, galime išgryninti du Teismo keliamus standartus: *pirma*, Teismas internetinei žiniasklaidai pradeda taikyti Konvencijos 10 str. standartus⁹⁸ – internetinė žurnalistika EŽTT jurisprudencijoje nelieka žiniasklaidos saviraiškos laisvės gynimo užribyje; ir, *antra* – valstybei iškelta pareiga dėl įstatyminės apsaugos žurnalistams, skelbiantiems medžiagą iš interneto.

Internetas yra informacijos ir komunikacijos priemonė, kuri, lyginant su spausdintomis laikmenomis yra pranašesnė, ypač kalbant apie galimybes saugoti (archyvuoti) informaciją. Byloje *Times Newspapers Ltd prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1 ir 2)*⁹⁹ spręstas klausimas dėl informacinės visuomenės informavimo priemonės (skleidėjo) atsakomybės už interneto archyvus, kai juose yra medžiagos, dėl kurios pažeidžiama asmens reputacija. Vykstant nacionaliniam procesui, laikraštis buvo įpareigotas pridėti pranešimą prie konkrečios archyvinės medžiagos internete (laikraščio internetinės versijos, t. y., tam tikrų internete publikuotų straipsnių), kad dėl jos yra pradėtas teismo procesas dėl šmeižto. Pareiškėjai teigė, kad tokia priemonė suvaržo informacijos skleidėjų saviraiškos laisvę, nes asmenims leidžiant nevaržomai kreiptis dėl galimo šmeižto publikacijoje, yra įteisinama „nepertraukiama atsakomybė“ (angl. *ceaseless liability*), ir kreipėsi į EŽTT.

Gilinantis į EŽTT argumentavimą ir praktiką formuojančius aspektus, Teismas pripažino, kad „atsižvelgiant į interneto prieinamumą ir galimybę kaupti bei perduoti didžiulį informacijos kiekį, internetas atlieka vertingą vaidmenį išlaikant archyvus, ir tai gerina visuomenės galimybes sužinoti aktualijas ir palengvina

⁹⁷ Council of Europe/European Court of Human Rights. *Internet: case-law of the European Court of Human Rights*, 2015, p. 18. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_internet_ENG.pdf>.

⁹⁸ BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017, p. 108.

⁹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. kovo 10 d. sprendimas *Times Newspapers Ltd prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1 ir 2)* byloje, Nr. 3002/03 ir 23676/03.

informacijos sklaidą apskritai. Interneto archyvų palaikymas yra svarbus interneto vaidmens aspektas, todėl Teismas mano, kad tokie archyvai patenka į 10 str. numatytos apsaugos taikymo sritį¹⁰⁰. Vadinasi, bendrąja prasme, internetiniai archyvai taip pat patenka į saviraiškos laisvės internete gynimo ribas. Teismas taip pat pažymėjo, kad nors interneto archyvai yra svarbus švietimo ir istorinių įvykių šaltinis, ypač dėl to, kad jie lengvai prieinami visuomenei ir paprastai yra nemokami, visuomenės informavimo priemonės turi pareigą vadovautis atsakingos žurnalistikos principais, *inter alia*, užtikrinant archyvuojamos informacijos tikslumą. Čia EŽTT įvertino, kad nacionalinis teismas nenusprendė, kad šmeižto straipsnius reikia pašalinti, o tik įpareigojo pridėti pranešimą prie šmeižto straipsnio internete. Dėl to EŽTT konstatavo, kad nacionalinio teismo pasirinkta priemonė yra proporcinga, ir, atitinkamai, EŽTK 10 str. nepažeistas.

Vertindamas „nepertraukiamos atsakomybės“ aspektą, EŽTT pažymėjo, kad pranešimo prie straipsnio priemonė galėtų sukelti neproporcingą kišimąsi į saviraiškos laisvę tik tokiu atveju, jei nacionalinis teismas spręstų šmeižto bylą prieš visuomenės informavimo priemonę praėjus nemažai laiko po medžiagos publikavimo (potencialiai tai įmanoma, tačiau teismai tokius ieškinius turėtų atmesti dėl senaties termino) arba jei nacionalinis teismo procesas būtų pernelyg ilgas nesant išskirtinių aplinkybių. Taigi, nors situacija byloje nebuvo pripažinta „nepertraukiamos atsakomybės“ atveju, EŽTT nubrėžė reikšmingą ribą, kuomet saviraiškos laisvė dėl interneto savybės archyvuoti didžiulį informacijos kiekį galėtų būti suvaržoma. Taigi, nepaisant to, kad interneto archyvavimo funkcija suteikia galimybę skaityti galimai šmeižikišką medžiagą, skleidėjo atsakomybė yra apribota laike. Vadinasi, galima išskirti tokį standartą – praėjus ilgam laikotarpiui, atsakomybė informacijos skleidėjui už interneto archyvuose esančią medžiagą negalėtų būti taikoma.

2013 m. byloje *Wegrzynowski ir Smolczewski prieš Lenkiją*¹⁰¹ EŽTT pratęsė savo praktiką dėl interneto archyvų. Lenkijos teismai netaikė atsakomybės laikraščio redakcijai – ieškovai (pareiškėjai EŽTT) tokio nacionalinių teismų sprendimo siekė praėjus dvejiems metams po to, kai to paties laikraščio tas pats straipsnis tik kad spaudoje jau buvo pripažintas šmeižtu, taigi tai buvo jau antras ieškinys dėl tos pačios publikacijos. Lenkijos teismų nuomone, tokio ieškinio patenkinimas prilygtų cenzūravimo įteisinimui ir istorijos perrašymui, todėl ieškinį atmetė. Nors pareiškėjai kreipėsi į EŽTT dėl teisės į

¹⁰⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. kovo 10 d. sprendimas *Times Newspapers Ltd prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1 ir 2)* byloje, Nr. 3002/03 ir 23676/03, 27 dalis.

¹⁰¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 16 d. sprendimas *Wegrzynowski ir Smolczewski prieš Lenkiją* byloje, Nr. 33846/07.

privatų gyvenimą (EŽTK 8 str.) pažeidimo, EŽTT išaiškinimai šioje byloje taip pat kelia tam tikrą standartą saviraiškos laisvei internete.

Teismas įvertino, kad pareiškėjai per pirmąjį nacionalinį teismo procesą nepareiškė pretenzijų dėl straipsnio buvimo internete, nors Lenkijos teisinis reguliavimas pareiškėjams netrukdytų išplėsti savo pirmo ieškinio į jį įtraukiant ir internetinę šmeižikišką straipsnio versiją. Sprendime Teismas referavo į *Times Newspapers Ltd prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1 ir 2)* pabrėždamas minėtoje byloje suformuluotą praktiką dėl interneto archyvų svarbos, o kartu papildė, kad „teisminių institucijų vaidmuo nėra perrašyti istoriją įpareigojant pašalinti visas viešai prieinamas publikacijas, kurios praeityje neskundžiamais teismo sprendimais buvo pripažintos nepagrįstais asmens reputacijos pažeidimais“¹⁰². EŽTT taip pat pažymėjo, kad nacionalinis teismas nusprendė, kad veiksmingos gynybos priemonė yra įterpti komentarą į interneto svetainę, informuojant visuomenę apie civilinio proceso baigtį, tačiau pareiškėjai tokios teisių gynimo priemonės nesiekė. Be to, Teismas pabrėžė pusiausvyrą, kurią reikia rasti tarp dviejų teisių, reikalaujančių vienodo gynimo – teisės į privataus gyvenimo gerbimą ir teisės į saviraiškos laisvę. Remdamasis aukščiau pateikta analize, EŽTT nenustatė Konvencijos 8 str. pažeidimo ir padarė išvadą, kad pareiškėjų teisių gynimo priemonės, kurių jie siekė antrajame procese, būtų neproporcingai apribojusios teisę į saviraiškos laisvę siekiant apsaugoti teisę į privatų gyvenimą ir reputaciją.

Vadinasi, šioje byloje EŽTT patvirtino *Times Newspapers Ltd prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1 ir 2)* suformuluotą standartą dėl interneto archyvo apsaugojimo aiškiai nurodant, kad valstybės neturi pareigos užtikrinti asmenims teisę reikalauti ištrinti interneto archyvuose esančią informaciją, nes užtenka įterpti pranešimą informuojant visuomenę apie civilinio proceso baigtį. Šiame kontekste autorė pastebi, kad, *pirma*, nuo 2013 m. bylų dėl interneto archyvų EŽTT daugiau nesvarstė, ir, *antra*, kad 2018 m. Europos Sąjungoje įsigaliojo Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, kuris, be kita ko, įtvirtina asmens teisę būti užmirštam, ir šiuo atžvilgiu Europos Sąjungos teisė galėtų būti EŽTT įkvėpimo šaltiniu keičiant aptartą EŽTT standartą dėl išliekančių publikacijų.

¹⁰² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 16 d. sprendimas *Wegrzynowski ir Smolczewski prieš Lenkiją* byloje, Nr. 33846/07, 65 dalis.

3.2 Internetinės nuorodos

Internetas neabejotinai įveda naujovių saviraiškos laisvės kontekste, ir tai apima ir internetinių nuorodų (angl. *hyperlink*) ir atsakomybės dėl jų turinio klausimą, kuris EŽTT buvo spręstas 2012 ir 2018 m.

Pirmąkart sprendžiant šį klausimą byloje *Mouvement Raëlien Suisse prieš Šveicariją*¹⁰³, Teismas leido Šveicarijos valdžios institucijoms užkirsti kelią bendrovei iškabinti plakatus, kuriuose buvo nuoroda į jos tinklalapį, nes jis buvo susietas su tinklalapiu dėl klonavimo. Pastarasis buvo laikomas turiniu, prieštaraujančiu Šveicarijos viešajai tvarkai, kas atitiko EŽTK 10 str. 2 d. numatytus saviraiškos laisvės apribojimo reikalavimus. Tiesa, sprendimas dėl atsakomybės taikymo pagrįstumo už internetinę nuorodą Didžiojoje kolegijoje priimtas kontraversišku 9 prieš 8 teisėjus balsavimu, likę teisėjai pateikė atskiras nuomones, kurioje prieštaravo daugumos sprendimui. Šis sprendimas susilaukė kritikos ir iš akademikų pusės – buvo apibūdintas kaip „nemodernus“ ir sukeliantis atgrasantį poveikį, nes neatsižvelgė į šiuolaikines reklamos formas ir paliko žurnalistus nežinioje dėl nuorodos pateikimo į abejotiną, prieštaringai vertinamą turinį.¹⁰⁴

Situacija buvo ištaisyta po šešerių metų sprendimu *Magyar Jeti Zrt prieš Vengriją*¹⁰⁵. Pareiškėjas – naujienų portalas – paskelbė straipsnį, kuriame, be kita ko, buvo internetinė nuoroda į Youtube platformoje patalpintą vaizdo įrašą. Pačioje publikacijoje nebuvo jokio šmeižto, tiesiog paaiškinta, kad Youtube platformoje yra su publikacijoje aprašoma situacija susijęs telefoninio skambučio įrašas, kai paspaudus ant vieno iš straipsnio sakinių buvo nukreipiama (būtent taip veikia internetinės nuorodos funkcija) į aktualų įrašą Youtube platformoje. Ieškovo nacionaliniame procese (politinės partijos) teigimu, Youtube patalpintas įrašas žemino politinės partijos reputaciją. Nacionalinių teismų nuomone internetinė nuoroda į kito asmens publikaciją (šiuo atveju – Youtube vaizdo įrašą) turėtų būti suprantama kaip straipsnio priedas, kuris tampa prieinamas ir skaitomas ar matomas vienu paspaudimu. Dėl to už šmeižikiškos informacijos skleidimą nacionalinis teismas pareiškėją pripažino atsakingu, ko rezultate naujienų portalas kreipėsi į EŽTT.

¹⁰³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Mouvement Raëlien Suisse prieš Šveicariją* byloje, Nr. 16354/06.

¹⁰⁴ GUILLEMIN, G. *Case Law, Strasbourg: Mouvement Raelien Suisse v Switzerland, Of Aliens and Flying Saucers*, 2012 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgobservers.com/2012/07/31/case-law-strasbourg-mouvement-raelien-suisse-v-switzerland-of-aliens-and-flying-saucers/>>.

¹⁰⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 4 d. sprendimas *Magyar Jeti Zrt prieš Vengriją* byloje, Nr. 11257/16.

Teismas savo analizę pradėjo tirdamas, ar internetines nuorodas galima prilyginti sklaidos formai (angl. *act of dissemination*). Čia atsižvelgiama į keturias nuorodų savybes: 1) Internetinės nuorodos turi navigacijos funkciją. Jos „leidžia interneto vartotojams naršyti į ir iš internete pateikiamos medžiagos“; 2) Internetinės nuorodos yra įrankiai. Jie „auditorijai nepateikia teiginių ar nepristato turinio, o tik atkreipia skaitytojų dėmesį į medžiagos egzistavimą kitame tinklalapyje“; 3) Internetinės nuorodos teikėjai nekontroliuoja turinio. Autorius, paskelbęs internetinę nuorodą, „nekontroliuoja tinklalapio, prie kurio prieiti leidžia nuoroda, turinio, kuris gali būti pakeistas po nuorodos paskelbimo“; 4) Galiausiai, internetinės nuorodos nesukuria naujo turinio. EŽTT atkreipia dėmesį į tai, kad „internetinės nuorodos turinį jau padarė prieinamas pradinis skleidėjas <...>, suteikiantis neribotą prieigą visuomenei“.

Dėl šių keturių internetinių nuorodų savybių Teismas priėjo išvadą, kad jų naudojimas savaime nereiškia šmeižikiškos informacijos sklaidimo. EŽTT konstatavo, kad atsakomybė už internetinės nuorodos paskelbimą kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertinama skirtingai ir išskyrė penkis kriterijus, kuriuos reikia vertinti priimant sprendimą dėl atsakomybės už internetinės nuorodos naudojimą: 1) Ar žurnalistas **patvirtino** abejotiną turinį? 2) Ar žurnalistas **pakartojo** abejotiną turinį (jo nepatvirtindamas)? 3) Ar žurnalistas **tik įdėjo** internetinę nuorodą, vedančią į abejotiną turinį (jo nepatvirtindamas ir nekartodamas)? 4) Ar žurnalistas **žinojo ar turėjo žinoti**, kad abejotinas turinys buvo šmeižikiškas ar kitaip neteisėtas? (EŽTT nuomone, tai turi būti įvertinama atsižvelgiant į situaciją, buvusią faktinių aplinkybių atsiradimo metu, o ne atsižvelgiant į ateities perspektyvą remiantis vidaus teismų sprendimų išvadomis) 5) Ar žurnalistas **elgėsi sąžiningai, laikėsi žurnalistikos etikos ir vykdė deramą patikrinimą**, kurio tikimasi iš atsakingos žurnalistikos?¹⁰⁶.

Atsižvelgiant į šiuos penkis kriterijus, ir įvertinęs tai, kad vidaus teismai apskritai nenagrinėjo pareiškėjo teisių dėl saviraiškos laisvės ir nevykdė balansavimo testo tarp EŽTK 10 ir 8 str., Teismas vieningai priėmė sprendimą, kad saviraiškos laisvė buvo pažeista.

Apibendrinant sprendimą, galime įvardyti jame EŽTT suformuotą standartą dėl internetinių nuorodų: jų naudojimas, kai nuorodoje esantis turinys yra šmeižikiškas, savaime nereiškia šmeižikiškos informacijos sklaidimo. Be to, tai, kad vertinant žurnalisto (ne)žinojimą apie pateikiamą internetinės nuorodos turinyje esantį neteisėtą

¹⁰⁶ MAELEN, C. V. *Magyar Jeti Zrt v. Hungary: the Court provides legal certainty for journalists that use hyperlinks*, 2019 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2019/01/18/magyar-jeti-zrt-v-hungary-the-court-provides-legal-certainty-for-journalists-that-use-hyperlinks>>.

turinį, turi būti vertinama situacija, buvusi faktinių aplinkybių atsiradimo metu (o ne atsižvelgiant į ateities perspektyvą remiantis vidaus teismų sprendimų išvadomis), šis EŽTT sprendimas leidžia žurnalistams atlikti savo darbą nebijant nepagrįsto nuosprendžio už šmeižtą. Vadinasi, šis sprendimas plečia žiniasklaidos saviraiškos laisvės internete apsaugos ribas.

3.3 Interneto tinklalapio valdytojo atsakomybė už komentatorių veiklą

Interneto tinklalapio valdytojas, virtualioje svetainėje vykdamas *sui generis* pobūdžio žurnalistikos veiklą ir paskelbtų komentarų atžvilgiu įgyvendinantis savo paties saviraiškos laisvę, teisine prasme yra šiuose pasisakymuose paskelbtos informacijos skleidėjas.¹⁰⁷ Internetas įgalina asmenis naudotis saviraiškos laisve būnant bet kur ir bet kada, tad nenuostabu, kad naujausioje savo praktikoje EŽTT turėjo nagrinėti komentatorių veiklos bei informacinės visuomenės tarpinių paslaugų teikėjų (angl. *provider of an intermediary (auxiliary) service*) ir viešosios informacijos skleidėjų atsakomybės nustatymo klausimus.

3.3.1 Interneto tinklalapio valdytojo atsakomybė

Didelio atgarsio sulaukė byla *Delfi AS prieš Estiją*¹⁰⁸. Byloje nustatyta, kad po vienu iš *www.delfi.ee* (toliau – Delfi) naujienų portalo straipsnių tretieji asmenys parašė įžeidžiančius ir grasinančius komentarus straipsnyje aprašyto juridinio asmens akcininko atžvilgiu. Pastarasis kreipėsi į Delfi dėl komentarų pašalinimo bei neturtinės žalos atlyginimo, tačiau Delfi tik pašalino 20 neapykantą kurstančių ir smurtą skatinančių komentarų. Akcininkas kreipėsi į nacionalinę teismą, kur buvo konstatuota naujienų portalo atsakomybė bei paskirtas žalos atlyginimas. Delfi su tuo nesutiko nurodydamas, jog jis nėra atsakingas už komentarų turinį, nes yra informacinės visuomenės tarpinių paslaugų teikėjas, atliekantis tik techninio pobūdžio funkciją, kuriam pagal Elektroninės komercijos direktyvą taikomas atleidimas nuo atsakomybės ir kreipėsi į EŽTT.

Bylą išnaginėjusi Didžioji kolegija priėmė Delfi nepalankų sprendimą. EŽTT nusprendė, kad Delfi yra ne tarpinių paslaugų teikėjas, bet viešosios informacijos skleidėjas – Delfi atliko ne tik techninio, automatinio ir pasyvaus pobūdžio veiksmus, bet

¹⁰⁷ ŠIDLAUSKIENĖ, J. *Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anonimiais komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p. 98.

¹⁰⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09.

veikė **aktyviai**, nes kvietė skaitytojus papildyti naujienas savo asmeninėmis įžvalgomis ir nuomonėmis. Sprendime nurodoma, kad „portalo gaunamos pajamos priklausė nuo naujienų skaitomumo, kuris buvo neabejotinai susijęs su skelbiamais komentarais, todėl Delfi turėjo ekonominį interesą skelbdamas komentarus ir, nors ir nebuvo jų autoriumi, tai nereiškia, kad negalėjo kontroliuoti komentarų erdvės“¹⁰⁹. Vadinasi, Delfi veikė daugiau nei tarpininkas ir dėl to jam negalėjo būti taikomas atleidimas nuo atsakomybės, nustatytas Elektroninės komercijos direktyvos 14-15 str. – Delfi turėjo kontroliuoti komentarų turinį, todėl naujienų portalui yra taikoma atsakomybė. Atitinkamai, EŽTT konstatavo, kad Estija nepažeidė Konvencijos 10 str.

Byloje Teismas apibendrina konkrečius kriterijus, svarbius kišimosi į EŽTK 10 str. vertinimui: 1) komentarų kontekstas; 2) priemonės, kurių bendrovė taiko siekdama užkirsti kelią šmeižikiškiems komentarams ir jų pašalinimui; 3) faktinių komentarų autorių atsakomybė kaip alternatyva tarpininko atsakomybei; ir 4) vidaus procedūrų padariniai bendrovei¹¹⁰. EŽTT įvertino, kad Delfi buvo nurodęs, jog komentarų autoriai yra atsakingi už skelbiamą turinį, taip pat Delfi turėjo įdiegęs filtravimo sistemą, automatiškai ištrinančią neapykantą kurstančius komentarus. Tačiau EŽTT teigimu, šių priemonių nepakako – nuo komentarų nukentėjusiems asmenims sunku identifikuoti komentarų autorius ir patraukti juos atsakomybėn, todėl Delfi turėjo pareigą nedelsiant pašalinti neteisėtus komentarus netgi be nukentėjusiojo kreipimosi. Sprendime EŽTT taip pat pripažino anonimiškumo svarbą teigiant, kad „interneto vartotojai yra linkę neatskleisti savo tapatybės, o anonimiškumas jau seniai tapo priemone nuo persekiojimo ir nereikalingo dėmesio, o tai ypač padeda minčių ir informacijos skleidimui internete“¹¹¹.

Aptartas sprendimas susilaukė daug dėmesio. Visų *pirma*, EŽTT apibrėžė savo sprendimo ribas išaiškindamas, jog „šios bylos vertinimas nesusijęs su interneto forumų, kuriose skelbiami kitų asmenų komentarai (pvz., interneto diskusijų forumas ar skelbimų lenta), ar socialinių tinklų platformomis, kurių valdytojai nesiuo jokio turinio bei privačių asmenų laisvalaikio valdomais tinklalapiais ar tinklaraščiais, kuriais užsiimama kaip hobiu“¹¹². Dalis teisėjų su tokia daugumos pozicija nesutiko atskirojoje nuomonėje pažymėdami, kad „Saviraiškos laisvės apsauga negali būti taikoma tik saviraiškai kaip hobiui“¹¹³. Išties, kritiškai vertinant Teismo sprendimą kyla tam tikrų

¹⁰⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09, 144 dalis.

¹¹⁰ *ibid.*, 142-143 dalys.

¹¹¹ *ibid.*, 147 dalis.

¹¹² *ibid.*, 116 dalis.

¹¹³ Teisėjų Sajo ir Tsatsoria atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. birželio 16 d. sprendime *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09, 9 dalis.

abejonių dėl pasirinkimo atsakomybę taikyti tik profesionaliai valdomam interneto naujienų portalui, veikiančiam komerciniais tikslais. Keliamas klausimas, ar šis Teismo sprendimo ribojimas yra tinkamas, nes tradicinis (aukštas) saviraiškos laisvės lygis paliekamas tik socialinei žiniasklaidai, asmeniniams tinklaraščiams ir „pomėgiams“.¹¹⁴ *Antra*, atskirojoje nuomonėje kritikuojamas EŽTT sprendimas ir dėl to, kad sukelia papildomą pareigą naujienų portalams skirti resursus ir kaštus tam, kad būtų užtikrinamas kiekvieno straipsnio komentarų stebėjimas ir, reikalui esant, šalinimas, tai įvardijant kaip „savicenzūrą“. Kaip pažymi profesorius D. Voorhoof, yra ir kitų būdų, kuriais galima pasiekti tą patį tikslą mažiau apribojant teisę į saviraiškos laisvę, pavyzdžiui, imantis veiksmų prieš turinio teikėjus (pačius komentatorius) ar įpareigojant tarpinius paslaugų teikėjus padėti nustatyti anoniminius turinio teikėjus, jei yra akivaizdi neapykantos kalba ar kitas neteisėtas turinys.¹¹⁵ Taigi toks EŽTT sprendimas sulaukė didelio visuomenės, kadangi šiuo sprendimu žiniasklaida yra įpareigota atsakyti už turinį, kurio ji nerengė. Be to, ši byla tapo praktika formuojančia byla, į kurią nuolat referuojama sprendžiant kitas „internetinių komentarų tipo“ bylas EŽTT.

Kita tos pačios tematikos byla *Magyar Tartalomsgaltatok Egyesulete ir Index.hu prieš Vengriją*¹¹⁶ EŽTT buvo spręsta kiek vėliau nei po pusmečio. Pareiškėjais byloje tapo naujienų portalas *Index.hu* (toliau – Index) ir nekomercinė turinio teikėjų savireguliacijos asociacija *Magyar Tartalomsgaltatok Egyesulete* (toliau – MTE). Index buvo didelio, komercinio ir daug komentarų sulaukiančio tinklalapio valdytoja (kone identiška estiškajam Delfi), o MTE – ne pelno siekianti asociacija, ekonomiškai nesuinteresuota nei komentarų skaičiumi, nei turiniu. MTE savo tinklalapyje pateikė nuomonę, kurioje neigiamai vertino dviejų didelių nekilnojamojo turto bendrovių verslo praktiką. Netrukus Index, remdamasis MTE publikuota nuomone, išleido straipsnį. MTE ir Index turėjo įdiegtas komentarų skiltis, kuriomis, kaip pažymi EŽTT, buvo siekiama interneto vartotojams (visuomenei) suteikti galimybę išreikšti savo nuomonę įgyvendinant saviraiškos laisvę. Interneto vartotojų palikti komentarai buvo agresyvūs, žeminantys ir įžeidžiantys, bei, ieškovių nuomone, joms buvo pažeista gera reputacija, dėl ko ieškovės ir kreipėsi į teismą, kuris priėmė pareiškėjams nepalankų sprendimą. Pastarieji kreipėsi į EŽTT teigdami, kad nacionaliniai teismai, interneto tinklalapių

¹¹⁴ VOORHOOF, D. *Delfi AS v. Estonia: Grand Chamber confirms liability of online news portal for offensive comments posted by its readers*, 2015 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgobservers.com/2015/06/18/delfi-as-v-estonia-grand-chamber-confirms-liability-of-online-news-portal-for-offensive-comments-posted-by-its-readers/>>.

¹¹⁵ *ibid.*

¹¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. vasario 2 d. sprendimas *Magyar Tartalomsgaltatok Egyesulete ir Index prieš Vengriją* byloje, Nr. 22947/13.

valdytojams pripažindami pareigą kontroliuoti skaitytojų komentarų turinį ir taikydami atsakomybę už trečiųjų asmenų veiksmus, pažeidė EŽTK 10 str.

EŽTT savo sprendime įvertino ieškovių nacionaliniame procese verslo praktiką, o tiksliau – tai, kad ji viešai buvo vertinama neigiamai, taigi pačios ieškovės, žinomos kaip veikiančios nesąžiningai, iš dalies ir lėmė publikacijų pasirodymą. Be to, Teismas nutarė, kad pateiktos publikacijos yra laikytinos diskusijos visuomenei svarbiais klausimais dalimi daugeliui vartotojų, tad po ja pateikti komentarai atliko indėlio į viešąjį interesą funkciją. Teismo nuomone, buvo mažai tikėtina, kad profesinio pobūdžio publikacija gali išprovokuoti aršias interneto diskusijas. Dėl to EŽTT konstatavo nepagrįstą civilinės atsakomybės taikymą, ir, atitinkamai, EŽTK 10 str. pažeidimą.

Analizuojant sprendimo įtaką, iš šios bylos argumentų akivaizdu, kad tinklalapio lankytojų paskelbtų **komentarų skleidėju** gali būti pripažįstamas ne tik turintis verslininko statusą, bet ir ne pelno siekiantis asmuo, nors civilinė atsakomybė pastarajam subjektui būtų taikoma tik išimtiniais atvejais.¹¹⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT nagrinėjamame sprendime iš esmės akcentuodamas nekomercinį MTE, kaip ne pelno siekiančios organizacijos, statusą bei ekonominį nesuinteresuotumą skatinti vartotojus rašyti neigiamo pobūdžio komentarus, dėl abiejų pareiškėjų atsakomybės dažniausiai pasisakė bendrai – būtent dėl to šis EŽTT sprendimas kritikuojamas. Kai kurių autorių teigimu, tai, kad „EŽTT sprendime atskirai neanalizavo galimos Index civilinės atsakomybės kriterijų, prieštarauja paties EŽTT išdėstytai nacionalinių teismų kritikai dėl to, kad šie nevertino skirtingo Index ir MTE vaidmens kuriant ir skelbiant komentarus.“¹¹⁸ Tokiu būdu, nors Index tinklalapis savo pobūdžiu gali būti prilyginamas Delfi tinklalapiui, jo valdytojui savaime pritaikyta tapati apsauga kaip ir MTE, visiškai nevertinant Index statuso, tikslo ar veiksmų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad net populiaraus ir komerciniais pagrindais veikiančio interneto naujienų portalo atsakomybei kilti (bent jau dalinai) yra svarbus pirminio publikacijos šaltinio teisinis statusas, nes byloje straipsnis pirmiausia paskelbtas beveik nežinomame tinklalapyje. Taigi, nors sprendimas kritikuotinas, nes paliko dalelę neaiškumo, negalima nuneigti, jog EŽTT patvirtino *Delfi AS prieš Estiją* suformuotą precedentą.

Kita nagrinėjamai tematikai aktuali byla yra *Pihl prieš Švediją*¹¹⁹. Čia nustatyta, jog patalpintas tinklaraščio įrašas (angl. *blog post*), kuriame pareiškėjas

¹¹⁷ ŠIDLAUSKIENĖ, J. *Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anonimiais komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p. 220.

¹¹⁸ *ibid.*, p. 219.

¹¹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. kovo 9 d. sprendimas *Pihl prieš Švediją* byloje, Nr. 74742/14.

šmeižiamas, o įrašo komentarų skiltyje trečiasis asmuo patalpino vieną (ir apskritai vienintelį) įžeidžiantį komentarą. Situaciją lyginant su ką tik aptartomis dvejomis, panašumas yra tai, kad tinklaraštį valdė ne pelno siekianti organizacija, kuri nebuvo populiarė (kaip ir *MTE*), o skirtumas – pareiškėjas byloje yra ne tinklalapio valdytojas ir turinio skleidėjas, o privatus asmuo, kuris skundžiasi dėl teisės į privatų gyvenimą pažeidimo (EŽTK 8 str.). Pareiškėjas Pihl kreipėsi į tinklaraščio valdytoją, kad šis pašalintų patalpintą šmeižikišką ir įžeidžiančią informaciją. Tinklaraščio valdytojas jau kitą dieną ištrynė ir viešai paneigė bei atsiprašė pareiškėjo dėl pasirodžiusios informacijos. Tai nesustabdė pareiškėjo nuo kreipimosi į nacionalinius teismus, nes ankstesnis tinklaraščio įrašas bei komentaras vis dar buvo prieinami internete per paieškos sistemas. Švedijos teismai priėmė Pihl nepalankų sprendimą. Dėl to, remdamasis Konvencijos 8 str., Pihl skundėsi, kad Švedijos įstatymai jam užkirto kelią pripažinti asociaciją atsakingą už šmeižikišką turinį.

Vertindamas situaciją EŽTT nenukrypo nuo savo praktikos – byloje referavo į prieš tai spęstas dvi bylas, ir priminė kišimosi vertinimui svarbius 4 kriterijus (pirmąkart išskirti *Delfi AS prieš Estiją*), kurie turėtų būti analizuojami „internetinių komentarų tipo“ bylose. Apibendrinus atliktą analizę, EŽTT pabrėžė, kad komentaras, nors ir įžeidžiantis, nebuvo lydimas neapykantos ar smurto kurstymo ir buvo paskelbtas mažame ne pelno asociacijos vedamame tinklaraštyje, kuris tiek įrašą, tiek komentarą panaikino kitą dieną po pareiškėjo prašymo. Todėl Teismas konstatavo, kad nacionaliniai teismai pasiekė teisingą pusiausvyrą tarp byloje balansuojančių teisių (EŽTK 8 str. ir 10 str.) ir nusprendė, kad peticija yra aiškiai nepagrįsta. Taigi, pagal šį EŽTT sprendimą autorė daro išvadą, kad ne pelno siekiantis tinklaraščių valdytojas neatsako už šmeižiančius vartotojų komentarus, jei tokie komentarai skubiai pašalinami.

Lyginant su ankstesne EŽTT praktika, ši byla dar kartą patvirtina, kad trečiųjų asmenų paskelbtų komentarų skleidėju gali būti pripažįstamas ne tik turintis verslininko statusą, bet ir ne pelno siekiantis asmuo. Be to, šios bylos aplinkybės rodo, kad pagrindinio (komentuojamo) straipsnio, įrašo ar kitos publikacijos neobjektyvumas ar net šmeižiamasis pobūdis neturi lemiamos reikšmės sprendžiant dėl šio interneto tinklalapio valdytojo civilinės atsakomybės už neteisėtus lankytojų komentarus.¹²⁰

Netrukus po šio sprendimo buvo priimtas kitas su interneto komentarų

¹²⁰ ŠIDLAUSKIENĖ, J. *Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anonimiais komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p. 228.

vertinimu susijęs sprendimas *Tamiz prieš Jungtinę Karalystę*¹²¹ byloje. Google Inc. bendrovei priklauso www.blogger.com platforma, teikianti tinklaraščio kūrimo paslaugą bet kuriam interneto vartotojui. Tai reiškia, kad tinklaraščio valdytojas yra ne Google Inc., bet asmuo, pasinaudojęs šios bendrovės per www.blogger.com siūloma tinklaraščio kūrimo paslauga. Viename tinklaraštyje buvo paskelbtas neigiamo pobūdžio įrašas apie pareiškėją Tamiz, o po juo tinklaraščio skaitytojai paliko įžeidžiančius komentarus Tamiz atžvilgiu. Pastarasis, norėdamas įžeidžiančių komentarų pašalinimo, pasinaudojo „Pranešti apie piktnaudžiavimą“ mygtuku, o nesulaukęs jokio atsako, išsiuntė ir pretenziją, tačiau kol dėl sudėtingo bendrovės valdymo pretenzija pasiekė Google Inc., esančią JAV, Tamiz jau buvo padavęs bendrovę į teismą. Nacionalinis teismas priėmė Tamiz nepalankų sprendimą, todėl pastarasis kreipėsi į EŽTK 8 str. pažeidimo.

EŽTT savo sprendime atsižvelgė į tarptautinius teisės aktus dėl tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybės: Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje dėl komunikacijos laisvės internete teigiama, kad tarpinių paslaugų teikėjai neturėtų būti laikomi atsakingais už trečiųjų šalių turinį, nebent, sužinoję apie jo neteisėtumą, jie operatyviai nesiėmė veiksmų siekiant panaikinti prieigą prie tokio turinio, o ES Elektroninės komercijos direktyva aiškiai draudžia valstybėms narėms nustatyti bendrą pareigą tarpinių paslaugų teikėjams stebėti jų saugomą informaciją ir aktyviai ieškoti faktų ar aplinkybių, rodančių neteisėtą veiklą.

Balansuodamas tarp teisių į privatų gyvenimą ir saviraiškos laisvę, EŽTT pabrėžė faktą, kad milijonai interneto vartotojų kiekvieną dieną internete skelbia galimai įžeidžiančius ar net šmeižikiškus komentarus, tačiau dauguma jų greičiausiai yra per daug „nereikšmingi“ ir „nesukelia didelės žalos“ kito asmens reputacijai. Be to, EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjas buvo politikas, o EŽTT praktikoje nustatyta, kad pastariesiems taikoma aukštesnė kritikos tolerancijos priimtino riba. Išnagrinėjęs ir kitas pareiškėjo galimybes (tokias kaip šmeižto bylos iškėlimas prieš tinklaraščio autorių ir komentatorius), Teismas padarė išvadą, kad Tamiz peticija neatitiko „tikro ir esminio pažeidimo“ kriterijų, reikalingų šmeižto procesui.¹²² Kadangi Teismas nerado rimtų argumentų, prieštaraujančių nacionalinių teismų nuomonei, jis, visai kaip *Pihl prieš Švediją* byloje, atmetė pareiškėjo skundą kaip akivaizdžiai nepagrįstą.

Autorė atkreipia dėmesį, kad tokie Teismo terminai kaip „nereikšmingas

¹²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. spalio 12 d. sprendimas *Tamiz prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 3877/14.

¹²² MILKAITĖ, I. *Tamiz v. UK: Google's blog-publishing service is not liable for offensive comments*, 2017 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2017/11/23/tamiz-v-uk-googles-blog-publishing-service-is-not-liable-for-offensive-comments/>>.

poveikis“ ir „minimali, ribota, reikšminga žala“ yra pakankamai subjektyvūs – kiekvienas asmuo įžeidžiantį komentarą supranta ir priima savaip, todėl Teismo, tam tikra prasme, leidimas nekontroliuoti subjektyviai „nereikšmingos“ ir „nesukeliantis didelės žalos“ medžiagos internete sklaidą tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, esant dideliame „nereikšmingų“ ir „nesukeliantis didelės žalos“ komentarų kiekiui) gali sukelti neigiamų padarinių asmens psichologinei sveikatai. Kita vertus, visiškos atsakomybės taikymas už bet kokią įžeidžiantį komentarą, tam tikra prasme, „paralyžiuotų“ saviraiškos laisvę internete ir iškiltų pavojus net kritikos išsakymui.

Finalizuojant 3.3.1 magistro darbo dalyje darytą analizę, Didžioji kolegija *Delfi AS prieš Estiją* byloje apibrėžė atsakomybės taikymo ribas atskiriant profesionaliai valdomą komercinę interneto platformą ir mėgėjiško pobūdžio puslapius, kuriuose asmenys talpina informaciją dėl laisvalaikio praleidimo. Būtent nekomercinis ir ne profesionaliai valdomas tinklalapis ir yra dėmesio centre byloje *Tamiz prieš Jungtinę Karalystę* byloje. Kadangi čia EŽTT nusprendė, kad Google Inc. tinklaraščių kūrimo platforma kaip pasyvus techninis veikėjas, negali būti atsakinga už įžeidžiančius komentarus, galima daryti išvadą, kad Teismas nenukrypo nuo 2015 m. *Delfi AS prieš Estiją* byloje suformuotos praktikos apie skirtingą tarpinių paslaugų teikėjų ir viešosios informacijos skleidėjų internete atsakomybę dėl komentarų. Be to, ta pačia praktika buvo pasiremta 2019 m. naujausiame sprendime¹²³ dėl internetinių komentarų. Vadinasi, standartas, suformuotas 2015 m. *Delfi AS prieš Estiją*, išlieka aktualus.

3.3.2 Komentatorių veikla: neapykantos kalbos (angl. hate speech)

Interneto vartotojai, vis labiau naudojantys saviraiškos galimybe internete, kartu kuria, patiria ir kovoja su neapykantos kalbomis (neapykantą kurstančiomis kalbomis) internete, todėl nenuostabu, kad EŽTT pasiekia peticijos dėl neapykantos kalbų internete.

Neapykantos kalbos sampratą yra sudėtinga „įtalpinti“ į vieną, visuotinai priimtą sąvoką¹²⁴, tačiau neapykantos kalba iš esmės aiškinama kaip apimanti: *pirma*, rasinės neapykantos kurstymą arba, kitaip tariant, neapykantos nukreipimą prieš asmenis ar asmenų grupes dėl priklausymo rasei; *antra*, neapykantos kurstymą religiniais pagrindais, kuris gali būti prilyginamas neapykantos kurstymui atskiriant tikinčiuosius ir

¹²³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. kovo 19 d. sprendimas *Hoiness prieš Norvegiją* byloje, Nr. 43624/14.

¹²⁴ TITLEY, G.; KEEN, E.; ir FOLDI, L. *Starting points for combating hate speech online*. Council of Europe, 2014 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/1680665ba7>>.

netikinčiuosius; *trečia*, neapykantos kurstymą, grindžiamą nepakantumu, išreikštu agresyviu nacionalizmu ir etnocentrizmu.¹²⁵ Vienoje iš Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijų nustatyta, kad „neapykantos kalbos sąvoka turėtų būti suprantama kaip apimanti visas saviraiškos laisvės formas, kuriomis yra skleidžiama, kurstoma, skatinama ar pateisinama rasinė neapykanta, ksenofobija, antisemitizmas ar kita neapykanta, grindžiama netolerancija, įskaitant agresyvų nacionalizmą ir etnocentrizmą, diskriminaciją ir priešiškus mažumoms, migrantams ir imigrantų kilmės žmonėms“¹²⁶.

EŽTT pozicija dėl neapykantos kurstymo yra aiškiai neigiama. Nors praktikoje EŽTT laikosi pozicijos, kad atsižvelgiant į EŽTK 10 str. 2 d., saviraiškos laisvės apsauga taikoma ne tik informacijai ar idėjoms, kurios yra tinkamos (teisėtos) ar laikomos neįžeidžiančiomis ar abejotinėmis, bet ir toms, kurios gali įžeisti, šokiruoti ar trikdyti¹²⁷, Teismas taip pat teigia, kad „tolerancija ir pagarba visų žmonių orumui yra demokratinės ir pliuralistinės visuomenės pagrindai“. Atsižvelgiant į tai, tam tikrais atvejais demokratinėse visuomenėse gali būti būtina riboti ar net drausti tokią saviraišką, kuri skleidžia, kursto, skatina ar pateisina neapykantą, grindžiamą netolerancija, su sąlyga, kad visi su tuo susiję formalumai ir apribojimai, įskaitant taikomas bausmes, yra proporcingi siekiamam teisėtam tikslui.¹²⁸

Nagrinėdamas bylas, susijusias su neapykantos kalbomis ir saviraiškos laisve, EŽTT pozicija būna dviejų „scenarijų“.

Pirmuoju atveju, EŽTT yra konstatavęs: „ nėra jokių abejonių, kad bet kokia kalba, nukreipta prieš Konvencijoje išdėstytas vertybes, šalina EŽTK 10 str. numatytą saviraiškos laisvės apsaugą, remiantis Konvencijos 17 str.¹²⁹ Tai reiškia, kad, kai kalba, dėl kurios byla sprendžiama EŽTT, yra pripažįstama neapykantos kalba ir yra paneigiamos pagrindinės Konvencijos vertybės, Teismas apsaugos netaiko remiantis Konvencijos 17 str. įtvirtintu mechanizmu dėl draudimo piktnaudžiauti teisėmis.¹³⁰ Taigi EŽTT nubrėžtos ribos čia aiškios – šia nuostata siekiama užkirsti kelią asmenims vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokį nors veiksma, kuriais siekiama panaikinti kokias nors

¹²⁵ MCGONAGLE, T. *The Council of Europe against online hate speech: conundrums and challenges*. 2013 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168059bfce>>.

¹²⁶ 1997 m. spalio 30 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms R97(20) dėl neapykantos kalbos, p. 2.

¹²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5493/72.

¹²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. liepos 6 d. sprendimas *Erbakan prieš Turkiją* byloje, Nr. 59405/00.

¹²⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gegužės 18 d. sprendimas *Seurot prieš Prancūziją* byloje, Nr. 57383/00.

¹³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. *Factsheet: Hate Speech*. 2020 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf>.

EŽTK numatytas teises ir laisves ar jas apriboti daugiau nei numatyta EŽTK. Tokiu atveju Teismas peticiją paskelbia nepriimtina pagal Konvencijos 35 str. Praktikoje šį standartą EŽTT pritaikė sprendžiamas klausimus dėl: rasinės¹³¹, etninės¹³², religinės¹³³ neapykantos, taip pat dėl smurto kurstymo ir paramos teroristinei veiklai¹³⁴, istorinių faktų neigimo ir revizionizmo¹³⁵ (šioje vietoje dažniausiai Teismą pasiekia bylos, susijusios su holokausto neigimu)¹³⁶ bei grėsmės demokratinei santvarkai¹³⁷ (šiuo atveju tai įprastai reiškia peticijas, kurias įkvėpė totalitarinė doktrina arba kurios išreiškia idėjas, keliančias grėsmę demokratinei santvarkai ir siekiančias paskatinti atkurti totalitarinius režimus).¹³⁸ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kol kas jokia byla, susijusi su neapykantos kurstymu internete dar nebuvo atmesta remiantis EŽTK 17 str.

Antruoju atveju, remiantis Konvencijos 10 str. 2 d., saviraiškos laisvės apribojimas vertinamas taikant trijų pakopų testą. Tai išstinka tais atvejais, kai sprendžiama dėl kalbos, kuri, nors ir yra neapykantos kalba, tačiau nepaneigia pagrindinių Konvencijos vertybių. Kitaip sakant, Teismas išnagrinėja, ar pagal EŽTK 10 str. 2 d. yra kišimasis į saviraiškos laisvę, ar toks kišimasis yra numatytas įstatyme ir juo siekiama vieno ar daugiau teisėtų tikslų-vertybių, ir ar tai yra būtina demokratinėje visuomenėje, kad būtų pasiekti tikslai-vertybės.¹³⁹

Atliekant EŽTT praktikos dėl neapykantos kurstymo interneto platformose analizę, visų pirma paminėtinos visos bylos, nagrinėtos kalbant apie tinklalapių valdytojų atsakomybę. Pavyzdžiui, *Delfi AS prieš Estiją* bylos sprendime EŽTT be atsakomybės klausimo taip pat paminėjo, kad tinklalapiai, kaip precedento neturinčios saviraiškos laisvės platformos, teikia ne tik naudą, bet ir kelia pavojų būtent dėl galimybės neapykantos kalbą ir kalbą, skatinančią smurtą, paskleisti visame pasaulyje per kelias sekundes, kartais tokiai kalbai liekant amžinai prieinamai interneto archyvuose. Minėta, kad sprendžiant dėl atsakomybės, be kita ko, turi būti vertinamas komentarų

¹³¹ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1979 m. spalio 11 d. sprendimas *Glimmerveen ir Haagenbeek prieš Nyderlandus* byloje, Nr. 8348/78 ir 8406/78.

¹³² Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. vasario 20 d. sprendimas *Pavel Ivanov prieš Rusiją* byloje, Nr. 35222/04.

¹³³ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. birželio 27 d. sprendimas *Belkacem prieš Belgiją* byloje, Nr. 34367/14.

¹³⁴ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. balandžio 17 d. sprendimas *Roj TV A/S prieš Daniją* byloje, Nr. 24683/14.

¹³⁵ revizionizmas - reikalavimas peržiūrėti teorijas, nuostatus ir kt. (Lietuvių kalbos institutas. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>>).

¹³⁶ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. spalio 3 d. sprendimas *Pastors prieš Vokietiją* byloje, Nr. 55225/14.

¹³⁷ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. vasario 1 d. sprendimas *Schimaneck prieš Austriją* byloje, Nr. 32307/96.

¹³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. *Factsheet: Hate Speech*. 2020 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf>.

¹³⁹ Plačiau žr. magistro darbo 1.2 dalį.

kontekstas¹⁴⁰, o jis turėtų būti vertinamas kartu su komentarų turiniu¹⁴¹, kas kartu yra pamatinė ir viena iš svarbiausių komentarų skiltį turinčių interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinančių sąlygų.¹⁴² EŽTT nurodė, kad nagrinėjamų komentarų neteisėtumas akivaizdžiai grindžiamas tuo, kad dauguma komentarų, žiūrint į jų esmę, buvo prilyginami neapykantos ar smurto kurstymui prieš konkretų asmenį. Būtent dėl to, kad trečiųjų asmenų komentarai yra neapykantos kalbos ir kelia tiesioginę grėsmę asmens fiziniam neliečiamumui, EŽTT nusprendė, kad kitų asmenų ir apskritai visos visuomenės teisės ir interesai gali suteikti teisę Konvencijos šalims nustatyti atsakomybę tam tikriems tinklalapių valdytojams. Iš *Pihl prieš Švediją* bylos sprendimo išskirtina tai, kad tas vienas vienintelis komentaras, patalpintas po tinklaraščio įrašu, buvo įžeidžiantis, tačiau savo pobūdžiu neprilygo neapykantos kalbai. Analizuojant *MTE ir Index.hu prieš Vengriją* bylos sprendimą neapykantos kalbos kontekste, minėtina, kad EŽTT vertinimu nacionaliniame procese pareiškėjos neturėjo būti pripažintos atsakingos dėl neapykantos kalbos (komentarų), nes be kita ko, situacijos atveju komentarai nebuvo „akivaizdžiai neteisėti“, EŽTT panašiai pažymėjo ir *Tamiz prieš Jungtinę Karalystę* bylos sprendime, kur komentarai prilyginti „nereikšmingiems“ ir „nesukeliantiems didelės žalos“ asmens reputacijai. Dėl to šiose dvejose bylose, priešingai nei *Delfi AS prieš Estiją* byloje, kur komentarai buvo akivaizdžiai neteisėti, tinklalapių valdytojos nebuvo pripažintos atsakingos už komentarus.

Taigi, neapykantos ar smurto kurstymas komentuose reiškia komentarų neteisėtumą, ir tai yra viena iš aplinkybių, dėl kurių EŽTT Konvencijos šalims leidžia nustatyti atsakomybę tam tikriems tinklalapių valdytojams. Be to, akivaizdu, kad informacijos skleidėjų (tinklalapių valdytojų) atsakomybė ir neapykantą kurstančių komentarų neteisėtumo pobūdis yra temos, persipynusios tarpusavyje.

Byloje *Smajic prieš Bosniją ir Hercegoviną*¹⁴³ pareiškėjas buvo nuteistas dėl tautinės, rasinės ir religinės netolerancijos ir neapykantos kurstymo po to, kai interneto diskusijose („forumuose“) pareiškėjas patalpino įrašus, kuriuose aprašė karinius

¹⁴⁰ Plačiau žr. magistro darbo 3.3.1 dalį.

¹⁴¹ ŠIDLAUSKIENĖ, J. *Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anoniminiais komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p. 220.

¹⁴² JURKEVIČIUS, V.; ŠIDLAUSKIENĖ, J. Primary Presumptions for Website Operator's Liability for Offensive Comments, *10th International Scientific Conference „Business and Management 2018“*, 2018, [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bm.vgtu.lt/index.php/verslas/2018/paper/view/452>>. Iš ŠIDLAUSKIENĖ, J. *Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anoniminiais komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p. 194.

¹⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 18 d. sprendimas *Smajic prieš Bosniją ir Hercegoviną* byloje, Nr.48657/16.

veiksmus, kurių reikėtų imtis prieš serbų kaimus karo atveju. Pareiškėjo nuomone, jis buvo nuteistas neteisėtai, nes išreiškė savo nuomonę visuomenei svarbiu klausimu. EŽTT pareiškėjo skundą pagal EŽTK 10 str. pripažino nepriimtinu kaip akivaizdžiai nepagrįstą. Teismas nustatė, kad nacionaliniai teismai atidžiai išnagrinėjo ir tinkamai pagrindė savo sprendimą nacionaliniame procese, nurodant, kad pareiškėjas vartojo labai įžeidžiančius pasisakymus serbų atžvilgiu tokiu būdu paliesdamas labai jautrų etninių santykių klausimą, visuomenėje sklandantį po Bosnijos karo. Be to, EŽTT įvertino, kad pareiškėjui paskirtos bausmės – bausmės vykdymo atidėjimas bei konfiskuoti kompiuteriai – nebuvo per didelės. Todėl Teismas apibendrina, kad įstatyme numatytas kišimasis į pareiškėjo teisę į saviraiškos laisvę, kuriuo buvo siekiama teisėtos vertybės-tikslo apsaugoti kitų asmenų reputaciją ir teises (viena iš trijų teisių ribojimų pagrindimo sąlygų, numatytų EŽTK 10 str. 2 d.), nepažeidė EŽTK 10 str.

Byloje *Nix prieš Vokietiją*¹⁴⁴ pareiškėjas paskelbė dėl nacių lyderio nuotrauką ir svastiką tinklaraštyje. Pareiškėjo teigimu, nacionaliniai teismai neatsižvelgė į tai, kad jo tinklaraščio įrašas buvo skirtas kaip protestas prieš mokyklų ir įdarbinimo tarnybų diskriminaciją migrantų kilmės vaikų atžvilgiu, tačiau EŽTT pripažino ieškinį nepriimtinu kaip akivaizdžiai nepagrįstą. Teismas sutiko, kad pareiškėjas neketino skleisti totalitarinės propagandos, kurstyti smurto ar reikšti neapykantos kalbą ir galėjo manyti, kad jis prisideda prie diskusijų visuomenei svarbiais klausimais. Tačiau EŽTT nusprendė, kad nacionaliniai teismai priėmė tinkamą sprendimą dėl pareiškėjo naudojamo buvusio SS viršininko paveikslo su svastika kaip „akį traukiančio“ įrankio, kas apėmė įstatymo, numatančio sankcijas už nekonstitucinių organizacijų simbolių naudojimą, taikymo sritį. EŽTT atkreipė dėmesį, jog valstybės teismų praktika buvo aiški, jog kritiškai reikiamo tokių simbolių naudojimo nepakako, jog asmuo būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Be to, pareiškėjas savo tinklaraščio įrašė aiškiai ir akivaizdžiai neatsiribojo nuo nacių ideologijos, todėl Teismas padarė išvadą, kad valstybė nepažeidė savo vertinimo laisvės dėl saviraiškos laisvės ribų.

Byla *Savva Terentyev prieš Rusiją*¹⁴⁵ susijusi su pareiškėjo nuteisimu dėl neapykantos kurstymo po to, kai jis paskelbė įžeidžiantį ir sarkastišką komentarą apie policijos pareigūnus tinklaraščio įrašo komentarų skiltyje. Čia pareiškėjas pareiškė, kad jis nekenčia pareigūnų dėl įrašė aprašytų abejotinų pareigūnų veiksmų, taip pat palygino policijos pareigūnus su kiaulėmis ir pasiūlė, kad „būtų puiku, jei kiekvieno Rusijos miesto

¹⁴⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas *Nix prieš Vokietiją* byloje, Nr. 35285/16.

¹⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas *Savva Terentyev prieš Rusiją* byloje, Nr. 10692/09.

pagrindinėje aikštėje būtų krosnis kaip Aušvice“, kurioje būtų deginami „policininkai netikėliai“. Nacionaliniame procese nustatyta, kad pareiškėjo padarytas nusikaltimas buvo „ypač klastingas ir pavojingas nacionaliniam saugumui“, nes jis prieštaravo konstitucinės sistemos ir valstybės saugumo pagrindams, dėl to pareiškėjas buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme lygtinai.

Vertindamas ribojimo pagrįstumą, EŽTT nustatė, toks apribojimas buvo numatytas įstatyme ir buvo nukreiptas į kitų asmenų, būtent, Rusijos policijos pareigūnų, teisių apsaugą. Tačiau vertindamas tokio apribojimo pagrįstumą EŽTT nustatė, kad nors pareiškėjo kalba buvo įžeidžianti ir šokiruojanti, vien to nepakako pateisinti kišimąsi į EŽTK 10 str., pasireiškusių asmens laisvės atėmimo bausme.

EŽTT pabrėžė, kad ne kiekviena pastaba, kuri tam tikrų asmenų gali būti suvokiama kaip įžeidžianti, pateisina laisvės atėmimo bausmės skyrimą. Tik atidžiai išnagrinėjus kontekstą, kuriame pasirodo įžeidžiantys, agresyvūs žodžiai, galima prasmingai atskirti šokiruojančią ir įžeidžiančią kalbą, kurią saugo EŽTK 10 str., ir kalbą, kuri demokratinėje visuomenėje praranda apsaugą dėl tolerancijos svarbos. Todėl nacionaliniai teismai turėjo išnagrinėti bendrą jo pasisakymų, kurie buvo provokuojantis bandymas išreikšti savo pyktį dėl policijos veiksmų (tariamo dalyvavimo nutildant ir slopinant politinę opoziciją, kas yra susiję su viešu interesu) kontekstą, o ne faktinį raginimą fiziniam smurtui prieš policiją. EŽTT pažymi, kad ištrauka apie „policininkų netikėlių“ deginimą krosnyse, nurodant Aušvicą, yra ypač agresyvi ir priešiška. Tačiau, priešingai nei Rusijos teismai, EŽTT nėra įsitikinęs, kad tokia pastaba iš tikrųjų gali būti aiškinama kaip realus kvietimas žmonėms fiziškai smurtauti prieš policijos pareigūnus. Greičiau tai buvo naudojama kaip provokuojanti metafora, kuri įniršusia forma išreiškė pareiškėjo norą dėl policijos „išvalymo“ nuo korumpuotų pareigūnų („policininkų netikėlių“). Be to, pareiškėjo pastabos nebuvo nukreiptos asmeniškai (konkretūs policijos pareigūnai neidentifikuoti), o labiau susijusios su policija kaip viešąja įstaiga. Todėl Teismo nuomone policija, būdama valstybės saugumo pajėgų dalimi, turėtų būti ypač tolerantiška įžeidžiančioms kalboms, ypač kai jos susijusios su reakcija į tai, kas suprantama kaip nepateisinamas ar neteisėtas valstybės tarnautojų elgesys, išskiriant atvejus, kai neapykantos kalba gali sukelti realią fizinio smurto riziką. Galiausiai EŽTT nusprendė, kad pareiškėjo komentaras nekėlė „akivaizdaus ir neišvengiamo pavojaus“ ir negalėjo būti vertinamas kaip neapykantos ar smurto kurstymas prieš Rusijos policijos pareigūnus, atitinkamai, Rusija pažeidė Konvencijos 10 str.

Kaip pažymi kai kurie mokslininkai, kritiškai vertinant bylos sprendimą, galima teigti, kad byloje pritaikyta itin aukšta žodžio laisvės apsauga, nes pasisakymai,

kuriais norima, kad žmonės „policininkus netikėlius“ sudegintų „kaip Aušvice“ galėtų būti suvokiami kaip neapykantos ir smurto kurstymas, už ką galėtų būti pateisinama baudžiamoji atsakomybė, t. y. nepripažįstamas EŽTK 10 str. pažeidimas. Be to, šis sprendimas yra pirmasis EŽTT sprendimas, taikantis „akivaizdaus ir neišvengiamo pavojaus“ testą dėl tariamos neapykantos kalbos internete, šio vienbalsio sprendimo svarba ir poveikis EŽTT dėl EŽTK 10 str. pažeidimo negali būti neįvertintas būsimose bylose dėl neapykantos nusikaltimų internetu.¹⁴⁶

Kita byla dar kartą įrodo, kad saviraiškos laisvės internete standartai gali susiformuoti ne tik tais atvejais, kai asmenys kreipiasi dėl EŽTK 10 str. pažeidimo. Byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*¹⁴⁷ Teismas vieningai nusprendė, kad Lietuvos teisėsauga nepagrįstai diskriminavo Lietuvos homoseksualų porą, kai atsisakė pradėti tyrimą dėl neapykantos kurstymo prieš juos socialiniame tinkle.

Pareiškėjai pasiskelbė esantys pora ir pasidalino savo bučinio nuotrauka socialiniame tinkle „Facebook“. Vaikiniai po šia nuotrauka sulaukė daugiau nei 800 komentarų¹⁴⁸. Didžiąja dalimi parašytų komentarų buvo skatinama neapykanta ir smurtas LGBT asmenų atžvilgiu bendraja prasme, tačiau kai kuriais komentarais nuotraukoje įsiamžinusiems vaikiniams buvo grasinama tiesiogiai, pavyzdžiui, komentatoriai siūlė asmenis sudeginti, nupirkti „bilietą į dujų kamerą“ ir net tiesiogiai grasino nužudyti. Dėl neapykantos komentarų vaikinai kreipėsi į Lietuvos teisėsaugos institucijas. Generalinė prokuratūra pateikto skundo pagrindu ikiteisminio tyrimo nusprendė nepradėti. Apskundus šį sprendimą nacionaliniam teismui, konstatuota, kad didžioji dalis Lietuvos visuomenės itin brangina tradicines šeimos vertybes, o Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. įtvirtinta, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas; šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę saugo ir globoja valstybė; santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters apsisprendimu, o nagrinėjamu atveju asmuo, viešojoje erdvėje patalpinęs dviejų besibučiuojančių vyrų nuotrauką, turėjo ir privalėjo numatyti, kad toks ekscentriškas elgesys tikrai neprisideda prie skirtingas pažiūras visuomenėje turinčių asmenų tarpusavio supratimo ir tolerancijos skatinimo. Tokį argumentą vertindamas Teismas pabrėžė, kad argumentai, pagrįsti netolerantiškos visuomenės daugumos preferencijomis,

¹⁴⁶ VOORHOOF, D. *Savva Terentyev v. Russia: criminal conviction for inciting hatred against the police violated a blogger's freedom of expression*, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2018/10/09/savva-terentyev-v-russia-criminal-conviction-for-inciting-hatred-against-the-police-violated-a-bloggers-freedom-of-expression/>>.

¹⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. sausio 14 d. sprendimas *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 41288/15.

¹⁴⁸ Lietuvos žmogaus teisių centras. *Lietuvių vaikinių bučinio byla Strasbūre pasiekė apogėjų* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/lietuviu-vaikinu-bucinio-byla-strasbure-pasieke-apogēju/>>.

yra nepakankami ir jau seniai nėra pakankami pagal EŽTT praktiką¹⁴⁹. Be to, Teismas iš esmės pasako, kad valstybė ne tik turi teisę taikyti neapykantos kalbą, bet ir pareigą tą daryti – kitaip tariant, neturi pagrindo vertinimo laisvės realizuoti tokiu būdu, kad komentatorių saviraiškos laisvė būtų neproporcingai iškelta virš neapykantos kalbą patyrusių asmenų teisių.

Byloje pareiškėjai nekėlė klausimo dėl jų teisės į saviraiškos laisvę – vaikinai kreipėsi dėl 14 str. kartu su 8 str. (diskriminavimas dėl seksualinės orientacijos ir teisės šeimos gyvenimo gerbimą), taip pat dėl 13 str. (neužtikrinimas veiksmingos teisinės gynybos priemonių) ir Teismas paskelbė, kad Lietuva, nesuteikdama pareiškėjams gynybos dėl neapykantos nusikaltimų, visus minėtus straipsnius pažeidė. Taigi, byla, kurios teisinis pagrindas nėra EŽTK 10 str., kelia tam tikrą standartą dėl asmenų saviraiškos socialiniuose tinkluose, nes EŽTT netoleruoja neapykantą kurstančių kalbų nepaisant visuomenės daugumos netolerantiško požiūrio.

Apibendrinant šią dalį ir sutraukiant EŽTT poziciją dėl internetinių komentarų, jie gali būti: *pirma*, kurstantys neapykantą ar smurtą ir tai reiškia akivaizdžiai neteisėtą jų pobūdį; ir *antra*, įžeidžiantys, tačiau savo pobūdžiu neprilygstantys neapykantos kalbai (pernelyg „nereikšmingi“ ir „nesukeliantys didelės žalos“ asmens reputacijai). Be to, remiantis atlikta analize dėl tinklalapių valdytojų atsakomybės ir neapykantą kurstančių komentarų, akivaizdu, kad pastarieji klausimai yra persipynę tarpusavyje. Nagrinėtos bylos taip pat atskleidžia atvejus, kai naudojamos saviraiškos laisve internete už jos ribų ir tai užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kol kas jokia byla, susijusi su neapykantos kurstymu internete dar nebuvo atmesta remiantis piktnaudžiavimo išlyga (EŽTK 17 str.).

¹⁴⁹ Žr., pvz.: Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 5 d. sprendimas *Vejdeland ir kiti prieš Švediją* byloje, Nr. 1813/07, 2010 m. spalio 10 d. sprendimas *Alekseyev prieš Rusiją* byloje, Nr. 4916/07, 25924/08 ir 14599/09, 2017 m. birželio 20 d. sprendimas *Bayev ir kiti prieš Rusiją* byloje, Nr. 67667/09, 44092/12, ir 56717/12.

IŠVADOS

1. Saviraiškos laisvė EŽTK 10 str. 1 d. prasme apima teisę turėti savo nuomonę, skleisti bei gauti informaciją ir idėjas. Teisė turėti nuomonę reiškia asmens įsitikinimų ir pažiūrų turinį, kuris yra tik to asmens privatus reikalas, ir kurio negalima riboti jokiais teisinėmis priemonėmis. Laisvės gauti ir skleisti informaciją ir idėjas tarpusavyje yra neabejotinai susijusios, jos reiškia netrukdomą informacijos ir idėjų skleidimą ir gavimą įvairiomis priemonėmis ir formomis. Nors EŽTK 10 str. eksplicitiškai neįvardija jokių saviraiškos laisvės būdų ir priemonių, Konvencija suvokiama kaip gyvas instrumentas, kuris turi būti aiškinamas atsižvelgiant į šių dienų aplinkybes, todėl saviraiška internete patenka į EŽTK 10 str. taikymo sritį. Konvencijos 10 str. 2 d. nustatytos žmogaus teisių ribojimo pagrįstumo sąlygos – teisėtumas, tam tikros vertybės-tikslai ir būtinumas demokratinėje visuomenėje – Teisme tampa trijų sąlygų testu, kurį išlaikius, valstybės taikytas saviraiškos laisvės ribų nustatymas konkrečiu atveju bus laikomas neprieštaraujančiu EŽTK 10 str.
2. Vertinant saviraiškos laisvės elemento „teisė skleisti ir gauti informaciją ir idėjas“ atsiskleidimą interneto kontekste (angl. *online*):
 - a. Iš esmės Teismas laikosi pozicijos, netoleruojančios visiško interneto tinklalapių blokavimo. EŽTT pabrėžia interneto svarbą saviraiškos laisvei ir įpareigoja valstybes įvertinti, ar būtų galima imtis švelnesnės priemonės nei viso tinklalapio blokavimas (pvz., konkretaus turinio blokavimas), nes viso tinklalapio blokavimas gali reikšti neprieinamą didelį informacijos kiekį, kuris suponuoja galimą asmenų teisės skleisti ir gauti informaciją pažeidimą. Be to, EŽTK 10 str. įpareigoja valstybes, be kita ko, atsižvelgti į tai, kad priemonė, padariusi neprieinamą didelį informacijos kiekį, neturi iš esmės apriboti interneto vartotojų teisių ir turėti didelio poveikio medžiagai, kuri nebuvo nustatyta kaip neteisėta. Dėl to EŽTT praktikoje tinklalapio blokavimas gali būti nagrinėjamas ir iš interneto vartotojų teisės gauti informaciją perspektyvos.
 - b. Interneto prieiga tampa kertiniu saviraiškos laisvės internete elemento „teisė skleisti ir gauti informaciją ir idėjas“ išpildymo „varikliu“. Interneto blokavimo ir prieigos klausimai Teisme buvo vertinami pagal EŽTK 10 str., tad galima daryti prielaidą, kad interneto prieiga kaip teisė ginama remiantis EŽTK 10 str., ir išskirti minėtos prielaidos evoliucijos EŽTT kertinius momentus: 2012 m. EŽTT, nagrinėdamas interneto prieigos klausimą pripažino, kad kol kas „sunku nustatyti bendrus standartus“; 2016 m. remdamasis Europos Tarybos ir kitais tarptautiniais

teisės aktais pradėjo taikyti tam tikrus interneto prieigai keliamus principus: ji turi būti prieinama fiziškai ir finansiškai (angl. *accessible and affordable*), teikiama be diskriminacijos, užtikrinant saugumą, patikimumą, o pats teikimas turi būti nepertraukiamas, kol galiausiai 2017 m. Teismas pripažino interneto prieigą kaip kylančią teisę. Be to, Europos Taryba siekia išlaikyti Konvencijos tekstą dinamišką ir savo priimtuose dokumentuose stengiasi parodyti „žmogaus teisių pritaikomumą su internetu susijusioms situacijoms, o ne kurti naujas teises“. Todėl tiksliausia būtų teigti, kad teisė į interneto prieigą yra ne nauja žmogaus teisė, o saviraiškos laisvės elemento „teisė skleisti ir gauti informaciją“ fundamentali dalis. Vadinasi, EŽTT po truputį įvedinėja naują standartą – visuotinę interneto prieigą kaip saviraiškos laisvės fundamentalią dalį.

- c. Vystantis technologijoms saviraiškos laisvė internete įgauna neeilinę reikšmę ir tampa kitų žmogaus teisių „įgalintoja“. Pavyzdžiui, saviraiškos laisvė internete plačiai susijusi tiek su susirinkimų ir asociacijos laisve (EŽTK 11 str.) – naujausia EŽTT bylų, susijusių su protestais, analizė rodo, kad internetas dėl savo savybės greitai ir universaliai paskleisti informaciją skaitmeniniame amžiuje tampa populiariu būdu savo protestui išreikšti; taip pat su teise į mokslą (Konvencijos Papildomo Protokolo Nr. 1 2 str.) – EŽTT spęstos bylos dėl pareiškėjų teisių internetu sužinoti apie studijų galimybes, taip pat dėl galimybės naudojantis audiovizualinėmis priemonėmis internetu tęsti aukštojo mokslo studijas ir įgyti aukštąjį išsilavinimą. Tam tikri atvejai, spęsti EŽTT ir susiję su protestavimu, taip pat teise į mokslą internete, nustatyti esantys saviraiškos laisvės internete gynimo ribose.
3. Kalbant apie viešosios informacijos skleidėjų ir su jais susijusių subjektų probleminius saviraiškos laisvės internete aspektus, nagrinėtus EŽTT:
 - a. Internetinė žurnalistika EŽTT jurisprudencijoje nelieka žiniasklaidos saviraiškos laisvės gynimo užribyje, t. y., internetinei žiniasklaidai, taip pat kaip ir spausdintai žiniasklaidai, taikomi Konvencijos 10 str. standartai. Be to, atsižvelgiant į interneto prieinamumą ir galimybę kaupti bei perduoti didžiulį informacijos kiekį, EŽTT nuomone interneto archyvų palaikymas yra svarbus interneto vaidmens aspektas, todėl tokie archyvai taip pat nelieka užribyje – patenka į EŽTK 10 str. numatytos apsaugos taikymo ribas. Nepaisant to, kad interneto archyvuose lieka šmeižtu pripažintos publikacijos, iš EŽTT praktikos galima išvesti standartą, jog praėjus ilgam laikotarpiui atsakomybė informacijos skleidėjui už interneto archyvuose esančią medžiagą neturėtų būti taikoma, t. y., informacijos skleidėjo

atsakomybė yra apribota laike. Be to, valstybės neturi pareigos „perrašinėti istorijos“ ir trinti šmeižtu pripažintų straipsnių – užtenka įterpti pranešimą informuojant visuomenę apie civilinio proceso baigtį.

- b. 2018 m. EŽTT performuotas standartas dėl atsakomybės, susijusios su internetinėmis nuorodomis (angl. *hyperlink*): jų naudojimas, kai nuorojoje esantis turinys yra šmeižikiškas, savaime nereiškia šmeižikiškos informacijos skleidimo ir neužtraukia atsakomybės. Be to, EŽTT nurodo, kad vertinant žurnalisto (ne)žinojimą apie pateikiamos internetinės nuorodos turinyje esantį neteisėtą turinį, turi būti vertinama situacija, buvusi faktinių aplinkybių atsiradimo metu (o ne atsižvelgiant į ateities perspektyvą remiantis vidaus teismų sprendimų išvadamis), o tai leidžia žiniasklaidai atlikti savo darbą nebijant nepagrįsto nuosprendžio už šmeižtą. Vadinasi, 2018 m. performavus standartą dėl internetinių nuorodų, EŽTT suteikia teisinį tikrumą informacijos skleidėjams, savo publikacijose naudojantiems internetines nuorodas ir taiko platesnes, nei taikė anksčiau, žiniasklaidos atstovų saviraiškos laisvės internete apsaugos ribas.
- c. Interneto tinklalapių valdytojai, administruojantys visuomenės informavimo priemones, ir vykdančios *sui generis* žurnalistikos veiklą, kartu skleidžia ir trečiųjų asmenų paskelbtą informaciją (komentarai), todėl valdytojams galima civilinė atsakomybė už teisę pažeidžiančius komentarus. Siekiant apsaugoti teisę į privatą gyvenimą pagal EŽTK 8 str., EŽTT sprendė informacinės visuomenės tarpinių paslaugų teikėjų ir viešosios informacijos skleidėjų atsakomybės nustatymo klausimus. *Delfi AS prieš Estiją* nustatyta, kad tarpiniams paslaugų teikėjams, atliekantiems techninį, automatinį ir pasyvų vaidmenį, atsakomybė netaikytina, priešingai nei komerciniams ir profesionaliai valdomiems tinklalapiams, kviečiantiems skaitytojus papildyti naujienas savo asmeninėmis įžvalgomis ir nuomonėmis. Čia EŽTT yra įvedęs kriterijus, vertintinus dėl kišimosi į EŽTK 10 str.: 1) komentarų kontekstas; 2) priemonės, kurių bendrovė taiko siekdama užkirsti kelią šmeižikiškiems komentarams ir jų pašalinimui; 3) faktinių komentarų autorių atsakomybė kaip alternatyva tarpininko atsakomybei; ir 4) vidaus procedūrų padariniai bendrovei. Po to sekusiuose tokios pačios tematikos bylose (viena 2016, dvi 2017 ir viena byla 2019 m.) EŽTT rėmėsi *Delfi AS prieš Estiją* sprendimu, vadinasi, standartas dėl saviraiškos laisvės ir atsakomybės dėl jos ribų, suformuotas dar 2015 m., išlieka aktualus.
- d. Tinklalapiai, kaip precedento neturinčios saviraiškos laisvės platformos, teikia ne tik naudą, bet ir kelia pavojų būtent dėl galimybės paskleisti neapykantos ar

smurto kurstymą visame pasaulyje per kelias sekundes, kartais tokiai kalbai liekant amžinai prieinamai interneto archyvuose. Išanalizavus EŽTT poziciją dėl internetinių komentarų, pastebėta, kad pastarieji EŽTT praktikoje gali būti pripažinti kaip: *pirma*, kurstantys neapykantą ar smurtą ir tai reiškia akivaizdžiai neteisėtą jų pobūdį; ir *antra*, įžeidžiantys, tačiau savo pobūdžiu neprilygstantys neapykantos kalbai (pernelyg „nereikšmingi“ ir „nesukeliantys didelės žalos“ asmens reputacijai). Remiantis atlikta analize dėl tinklalapių valdytojų atsakomybės ir neapykantą kurstančių komentarų, akivaizdu, kad pastarieji klausimai yra persipynę tarpusavyje – neteisėti komentarai yra pirmojo iš keturių kriterijų, dėl kurių EŽTT Konvencijos šalims leidžia nustatyti atsakomybę tam tikriems tinklalapių valdytojams, dalis. Nagrinėtos bylos taip pat atskleidžia atvejus, kai naudojamosi saviraiškos laisve internete už jos ribų ir tai užtraukia baudžiamąją atsakomybę (pavyzdžiui, saviraiškos laisvės internete užribyje atsiduria atvaizdo su svastika naudojimas, diskusijų forume įkeltas įrašas, raginantis imtis veiksmų prieš tam tikrą etninę mažumą valstybėje). Be to, pastebėta, kad kol kas jokia byla, susijusi su neapykantos kurstymu internete, dar nebuvo atmesta argumentuojant piktnaudžiavimo išlyga (EŽTK 17 str.).

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI

Tarptautinės teisės aktai ir susiję dokumentai

1. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.
2. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288.
3. 1997 m. spalio 30 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms R97(20) dėl neapykantos kalbos.
4. 2011 m. gegužės 16 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos Specialiojo pranešėjo teisės į nuomonės ir saviraiškos laisvę skatinimo ir apsaugos klausimais ataskaita, 17 sesija, Nr. A/HRC/17/27 (Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression of the UN Human Rights Council, 17th Session, 16 May 2011, UN Doc. A/HRC/17/27).
5. 2012 m. liepos 5 d. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos rezoliucija „Žmogaus teisių skatinimas, apsauga ir naudojimas jomis internete“, 20 sesija, Nr. A/HRC/20/8 (The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet: resolution, adopted by the UN Human Rights Council on its 20th Regular Session, 5 July 2012, UN Doc. A/HRC/20/8).
6. 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec(2014)6 dėl interneto vartotojų žmogaus teisių gairių (Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 16 April 2014).
7. 2014 m. balandžio 16 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms CM/Rec(2014)6 dėl interneto vartotojų žmogaus teisių vadovo **aiškinamasis raštas** (Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 16 April 2014).

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Monografijos

1. BENEDEK, W.; KETTEMAN, M. C. *Freedom of expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013.
2. BYCHAWSKA-SINIARSKA, D. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention of Human Rights. A handbook for legal practitioners*, Council of Europe, 2017.
3. Council of Europe/European Court of Human Rights. *Internet: case-law of the European Court of Human Rights*, 2015. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_internet_ENG.pdf>.
4. JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
5. MACOVEI, M. *A guide to the implementation of the Article 10 of the European Convention of Human Rights: Human rights handbooks, No. 2*, Germany: 2004.
6. MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė (2 papildyta laida)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2018.

Straipsniai iš periodinių leidinių

1. BUSS, K. Copyright and free speech: the human rights perspective. *Baltic Journal of Law & Politics*, 2015, vol. 8(2). [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/35756/1/ISSN2029-0454_2015_V_8_2.PG_182-202.pdf>.
2. JAEN, D. D. M. Breaching the Great Firewall: China's Internet Censorship and the Quest for Freedom of Expression in a Connected World. *Seattle University Law Review*, 2007, no. 327 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://digitalcommons.law.seattleu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1050&context=sulr>>.
3. JOČIENĖ, D. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. *Teisė*, 2001, t. 39.
4. JOČIENĖ, D. Freedom of expression and the right to privacy. *Teisė*, 2001, t. 38.
5. LANKAUSKAS, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Teisės problemos*, 2007, Nr. 2(56).

6. WILSON, M. I.; KENNETH E. C. The role of ICT in Arab spring movements. *Netcom*, 2012, 26-3/4.
7. JURKEVIČIUS, V.; ŠIDLAUSKIENĖ, J. Primary Presumptions for Website Operator's Liability for Offensive Comments, *10th International Scientific Conference „Business and Management 2018“*, 2018, [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bm.vgtu.lt/index.php/verslas/2018/paper/view/452>>.

Disertacijos

1. LEONAITĖ, E. *Proporcingumo principas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
2. ŠIDLAUSKIENĖ, J. *Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anoniminių komentarais: interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.

TEISMŲ PRAKTIKA

Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimai, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjų atskirosios nuomonės, asmenų peticijos

1. Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1979 m. spalio 11 d. sprendimas *Glimmerveen ir Haqenbeek prieš Nyderlandus* byloje, Nr. 8348/78 ir 8406/78.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5493/72.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1978 m. balandžio 25 d. sprendimas *Tyrer prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5856/72.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas *Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 6538/74.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 9 d. sprendimas *Airey prieš Airiją* byloje, Nr. 6289/73.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 24 d. sprendimas *Muller ir kiti prieš Šveicariją* byloje, Nr. 10737/84.

8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. vasario 1 d. sprendimas *Schimanek prieš Austriją* byloje, Nr. 32307/96.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Rotaru prieš Rumuniją* byloje, Nr. 28341/95.
10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gegužės 18 d. sprendimas *Seurot prieš Prancūziją* byloje, Nr. 57383/00.
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. liepos 8 d. sprendimas *Vo prieš Prancūziją* byloje, Nr. 53924/00.
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. lapkričio 10 d. sprendimas *Leyla Sahin prieš Turkiją* byloje, Nr. 44774/9.
13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. liepos 6 d. sprendimas *Erbakan prieš Turkiją* byloje, Nr. 59405/00.
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. vasario 20 d. sprendimas *Pavel Ivanov prieš Rusiją* byloje, Nr. 35222/04.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. gruodžio 10 d. sprendimas *Stoll prieš Šveicariją* byloje, Nr. 69698/01.
16. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gruodžio 2 d. sprendimas *K. U. prieš Suomiją* byloje, Nr. 2872/02.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. kovo 10 d. sprendimas *Times Newspapers Ltd prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1 ir 2)* byloje, Nr. 3002/03 ir 23676/03.
18. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. spalio 10 d. sprendimas *Alekseyev prieš Rusiją* byloje, Nr. 4916/07, 25924/08 ir 14599/09.
19. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gegužės 5 d. sprendimas *Pravoye Delo redakcija ir Shtekel prieš Ukrainą* byloje, Nr. 33014/05.
20. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Mouvement Raëlien Suisse prieš Šveicariją* byloje, Nr. 16354/06.
21. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 5 d. sprendimas *Vejdeland ir kiti prieš Švediją* byloje, Nr. 1813/07.
22. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Ahmet Yildirim prieš Turkiją* byloje, Nr. 3111/10.
23. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 16 d. sprendimas *Wegrzynowski ir Smolczewski prieš Lenkiją* byloje, Nr. 33846/07.
24. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 11 d. sprendimas *Akdeniz prieš Turkiją* byloje, Nr. 20877/10.

25. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09.
26. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimas *Cengiz ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr. 48226/10 ir 14027/11.
27. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. sausio 19 d. sprendimas *Kalda prieš Estiją* byloje, Nr. 17429/10.
28. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. vasario 2 d. sprendimas *Magyar Tartalomszolgáltatok Egyesülete ir Index prieš Vengriją* byloje, Nr. 22947/13.
29. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. rugsėjo 13 d. sprendimas *Gunzel prieš Turkiją* byloje, Nr. 29483/09.
30. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. sausio 17 d. sprendimas *Jankovskis prieš Lietuvą* byloje, Nr. 21575/08.
31. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. kovo 9 d. sprendimas *Pihl prieš Švediją* byloje, Nr. 74742/14.
32. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. gegužės 30 d. sprendimas *Trabajo Rueda prieš Ispaniją* byloje, Nr. 32600/12.
33. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. birželio 20 d. sprendimas *Bayev ir kiti prieš Rusiją* byloje, Nr. 67667/09, 44092/12 ir 56717/12.
34. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. birželio 27 d. sprendimas *Belkacem prieš Belgiją* byloje, Nr. 34367/14.
35. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. spalio 12 d. sprendimas *Tamiz prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 3877/14.
36. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 18 d. sprendimas *Smajic prieš Bosniją ir Hercegoviną* byloje, Nr.48657/16.
37. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. vasario 27 d. sprendimas *Sinkova prieš Ukrainą* byloje, Nr. 39496/11.
38. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas *Nix prieš Vokietiją* byloje, Nr. 35285/16.
39. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. balandžio 17 d. sprendimas *Roj TV A/S prieš Daniją* byloje, Nr.24683/14.
40. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. liepos 17 d. sprendimas *Mariya Alekhina ir kiti prieš Rusiją* byloje, Nr. 38004/12.
41. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas *Savva Terentyev prieš Rusiją* byloje, Nr.10692/09.

42. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. spalio 18 d. sprendimas *Annen prieš Vokietiją* byloje, Nr. 3779/11.
43. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 4 d. sprendimas *Magyar Jeti Zrt prieš Vengriją* byloje, Nr. 11257/16.
44. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. kovo 19 d. sprendimas *Hoiness prieš Norvegiją* byloje, Nr. 43624/14.
45. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. balandžio 30 d. sprendimas *Kablis prieš Rusiją* byloje, Nr. 48310/16 ir 59663/17.
46. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. birželio 18 d. sprendimas *Mehmet Resit Arslan ir Orhan Bingol prieš Turkiją* byloje, Nr. 47121/06, 13988/07 ir 34750/07.
47. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. rugsėjo 10 d. sprendimas *Pryanishnikov prieš Rusiją* byloje, Nr. 25047/05.
48. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. spalio 3 d. sprendimas *Pastors prieš Vokietiją* byloje, Nr. 55225/14.
49. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. sausio 14 d. sprendimas *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 41288/15.
50. Teisėjų Sąjū ir Tsatsoria atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. birželio 16 d. sprendime *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09.
51. Teisėjo Lemmens atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. sprendime *Cengiz ir kiti prieš Turkiją* byloje, Nr. 48226/10 ir 14027/11.
52. Teisėjo Kjolbro atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. sausio 19 d. sprendime *Kalda prieš Estiją* byloje, Nr. 17429/10.
53. Teisėjo Albuquerque atskiroji nuomonė Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. rugsėjo 10 d. sprendime *Pryanishnikov prieš Rusiją* byloje, Nr. 25047/05.
54. Europos Žmogaus Teisių Teismas. Peticija *Kharitonov prieš Rusiją*, Nr. 10795/14.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 126-2962.

INFORMACINĖ LITERATŪRA, STATISTIKA, KITI ŠALTINIAI

1. Baltijos žmogaus teisių draugija. *Žmogaus teisių gidas* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <www.zmogausteisiugidas.lt>.

2. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. *Handbook on European law relating to the rights of the child*, 2015 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.PDF>.
3. Europos Tarybos tinklalapis, saviraiškos laisvės skiltis [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/guide-to-human-rights-for-internet-users>>.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. *Factsheet: Children's rights*, 2019 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Childrens_ENG.pdf>.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. *Factsheet: Hate Speech*, 2020 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf>.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. *Factsheet: Protection of Minors*, 2020 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Minors_ENG.pdf>.
7. FATHAIGH, R.; VOORHOOF, D. *Conviction for performance-art protest at war memorial did not violate Article 10*, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2018/03/19/conviction-for-performance-art-protest-at-war-memorial-did-not-violate-article-10/#more-4150>>.
8. GUILLEMIN, G. *Case Law, Strasbourg: Mouvement Raelien Suisse v Switzerland, Of Aliens and Flying Saucers*, 2012 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2012/07/31/case-law-strasbourg-mouvement-raelien-suisse-v-switzerland-of-aliens-and-flying-saucers/>>.
9. KVIETKAUSKAS, V., et al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
10. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lkiis.lki.lt/dabartinis>>.
11. Lietuvos žmogaus teisių centras. *Lietuvių vaikinių bučinio byla Strasbūre pasiekė apogėjų* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/lietuviu-vaikinu-bucinio-byla-strasbure-pasieke-apogeu/>>.

12. MAELEN, C. V. *Magyar Jeti Zrt v. Hungary: the Court provides legal certainty for journalists that use hyperlinks*, 2019 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2019/01/18/magyar-jeti-zrt-v-hungary-the-court-provides-legal-certainty-for-journalists-that-use-hyperlinks>>.
13. MCGONAGLE, T. *The Council of Europe against online hate speech: conundrums and challenges*. 2013 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168059bfce>>.
14. MILKAITĖ, I. *Tamiz v. UK: Google's blog-publishing service is not liable for offensive comments*, 2017 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2017/11/23/tamiz-v-uk-googles-blog-publishing-service-is-not-liable-for-offensive-comments/>>.
15. OSCE; AKDENIZ, Y. *Freedom of Expression on the Internet: a study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.osce.org/fom/105522?download=true>>.
16. TITLEY, G.; KEEN, E.; ir FOLDI, L. *Starting points for combating hate speech online*. Council of Europe, 2014 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/1680665ba7>>.
17. UNESCO; PUDDEPHATT, A. *Freedom of expression and the Internet* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246670>>.
18. UNESCO. *World Trends in Freedom of Expression and Media Development: Regional Overview of Central and Eastern Europe of 2017/2018*, Paris: UNESCO printshop, 2018.
19. UNESCO. *World Trends in Freedom of Expression and Media Development: 2017/2018 Global Report*, Paris: UNESCO printshop, 2018.
20. VAN RIEL, M. *Cengiz and Others v. Turkey: a tentative victory for freedom of expression online*, 2016 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2016/01/05/cengiz-and-others-v-turkey-a-tentative-victory-for-freedom-of-expression-online/>>.
21. VOORHOOF, D. *Delfi AS v. Estonia: Grand Chamber confirms liability of online news portal for offensive comments posted by its readers*, 2015 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://strasbourgoobservers.com/2015/06/18/delfi-as-v-estonia-grand-chamber-confirms-liability-of-online-news-portal-for-offensive-comments-posted-by-its-readers/>>.

22. VOORHOOF, D. *Pryanishnikov v. Russia: the production and distribution of erotic and pornographic material under Article 10 of the ECHR*, 2019 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2019/11/19/pryanishnikov-v-russia-the-production-and-distribution-of-erotic-and-pornographic-material-under-article-10-of-the-echr/>>.
23. VOORHOOF, D. *Savva Terentyev v. Russia: criminal conviction for inciting hatred against the police violated a blogger's freedom of expression*, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://strasbourgoobservers.com/2018/10/09/savva-terentyev-v-russia-criminal-conviction-for-inciting-hatred-against-the-police-violated-a-bloggers-freedom-of-expression/>>.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjami asmenų saviraiškos laisvės internete ypatumai, kai tai įprastais (tačiau tikrai ne visais) atvejais susiję su Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 10 straipsniu. Darbo tikslas yra išanalizavus Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką identifikuoti pagrindinius EŽTT formuojamus saviraiškos laisvės internete standartus.

Pirmoje magistro darbo dalyje visų pirma aptariami esminiai saviraiškos laisvės pagal EŽTT jurisprudenciją bruožai, iš esmės nustatyti dar „iki-skaitmeninėje“ EŽTT praktikoje. Atskirai atskleidžiama EŽTT pozicija dėl tinklalapių cenzūravimo (blokavimo), kaip teisės gauti ir skleisti informaciją (saviraiškos laisvės elementas) apribojimo.

Antroje dalyje analizuojama teisė į interneto prieigą kaip saviraiškos laisvės fundamentali dalis išskiriant jos raidą EŽTT praktikoje ir esminius EŽTT argumentus. Kartu taip pat atskleidžiama saviraiškos laisvės internete reikšmė tokioms žmogaus teisėms kaip susirinkimų ir asociacijos laisvė bei teisė į mokslą.

Trečioji magistro darbo dalis skirta išanalizuoti dažniausiai saviraiškos laisvės suvaržymus patiriančios ir besikreipiančios į EŽTT asmenų grupės (žiniasklaidos atstovai, įskaitant naujienų portalus ir trečiųjų asmenų komentarų juose problematiką) bylas. Išskiriami tokie aspektai kaip interneto archyvai, nuorodų (angl. *hyperlink*) problematika, taip pat itin aktuali EŽTT jurisprudencija dėl interneto tinklalapio valdytojų atsakomybės už komentatorių veiklą, kai ji yra neapykantos kalba (angl. *hate speech*).

Pagrindinis magistro darbo šaltinis yra EŽTT jurisprudencija, kuri analizuojama chronologiškai, atskleidžiant nagrinėjamų teisių turinį bei Teismo pozicijos evoliuciją. Taip pat remiamasi EŽTT teisėjų atskirosiomis nuomonėmis, įvairiomis užsienio ir Lietuvos autorių mokslinėmis publikacijomis ir nuomonėmis.

SUMMARY

Freedom of Expression on the Internet and its Limits: Standards of the European Court of Human Rights

This Master's thesis examines the peculiarities of individuals' freedom of expression online, when it is usually (but certainly not always) related to Article 10 of the European Convention on Human Rights. The aim of the Thesis is to identify the main standards of freedom of expression on the Internet developed by the European Court of Human Rights (ECtHR).

The first chapter of the Thesis discusses the essential features of freedom of expression according to the jurisprudence of the ECtHR, which was basically established in the “pre-digital” practice of the ECtHR. The ECtHR's position on censorship (blanket ban) of websites as a restriction on the right to receive and disseminate information (element of freedom of expression) is also disclosed here.

The second chapter analyzes the right to access the Internet as a fundamental part of freedom of expression, distinguishing its development in the case-law of the ECtHR and the main arguments for it by the ECtHR. The importance of freedom of expression on the Internet for human rights such as freedom of assembly and association and the right to education is also revealed.

The third chapter of the Thesis is devoted to the analysis of the cases of the group of persons who often experience restrictions on freedom of expression and turn to ECtHR (media, including news portals and third-party comments there). Aspects such as Internet archives, the issue of hyperlinks are highlighted, as well as the particularly relevant case law of the ECtHR on the liability of websites' operators for the activities of commentators when hate speech occurs.

The main source of the Master's thesis is the ECtHR jurisprudence, which is analyzed chronologically, together with the content of the rights in question and the evolution of the Court's position. The paper also refers to the concurring or dissenting opinions of the ECtHR judges, various scientific publications and opinions of foreign and Lithuanian authors.